

עומקא דפרשה

- כוונת עניית אמן
- אמן יתומה
- אמן על ויצמח פורקניה
- גדול העונה אמן
- מלחמתה של תורה
- תגובות

- אמן דברכת כהנים
- אמן על ברכת קטן
- על ברכה במחלוקת
- שער הציון
- אמן על בקשה
- משמעות אמן

פר' נשא - בעניני עניית אמן

בס"ד ערש"ק י"א סיון תשע"ב

בעניני עניית אמן אחר ברכת קטן

הרב צבי רותן

כתב המשנ"ב בסימן רט"ו סקט"ז לחדש דמותו לענות אמן רק על ברכה שמברך קטן שהגיע לחינוך אך לאחר ברכת קטן שלא הגיע לחינוך שמברך על אכילתו וכיו"ב אין לענות אמן אחר ברכתו.

ומקור הדברים הוא מדברי הגמ' בברכות דף נ"ג: בעי מיניה שמואל מרב מהו לענות אמן אחר תינוקות של בית רבן, אמר ליה אחר הכל עונין חוץ מתינוקות של בית רבן הואיל והתלמד עשויין והני מילי בדלא עידן מיפסרייהו אבל בעידן מיפסרייהו עונין. ורש"י מפרש שאם מתכוונים להתלמד אין עונין אחריהם אך כשאומרים ההפסרה ומברכין בתורה ובנביא עונין אחריהם אמן.

אבל הרשב"א מפרש בעידן מיפסרייהו עונין שהכוונה בשעה שמברכין לפטור עצמן על אכילתן אעפ"י שאינה אלא לחינוך דמ"מ חינוך דמצוה היא. וכתב הראש יוסף בברכות שם דמדברי שניהם מוכח דכל שלא הגיע לחינוך אין עונין אחריהם אמן, ומדייק כן אף מדברי השו"ע בסימן רט"ו סעי' ג' דדוקא בני חינוך עונין אחריהם אמן אבל כשאנים בני חינוך אין עונין אחריהם אמן.

וכן יש לדייק מדברי הפמ"ג (אשל אברהם סימן רס"ט סק"א) על מה שכתב המג"א דיתן את הכוס של קידוש שעושים בביהכ"ס לקטן שלא הגיע לחינוך וכתב בשם תשובת הר"ן בשם הרשב"א דאי יהיב לקטן כזה הוי ברכה לבטלה דהא לא הגיע לחנוכו בברכה אלא צריך ליתן לקטן שהגיע לחינוך, וכתב הפמ"ג שם דלפי דברי הר"ן בשם הרשב"א צריך ליתן לקטן שהגיע לחינוך כבר ה' ו' כל אחד לפי עניינו דאם לא כן הוה ברכת פרי הגפן לבטלה, ומוכח א"כ שדוקא קטן שהגיע לחינוך לא הוי ברכותיו לבטלה אך קודם גיל חמש ושש כל אחד לפי חורפיה הוי ברכה לבטלה ואיין עונין אמן אחר ברכותיו.

ואולם מצאתי בחיי אדם דלכאורה מבואר בדבריו דלא כדעת המשנ"ב והפמ"ג בזה דהחיי"א בסימן ס"ו סעי' ב' כתב וז"ל וחייב לחנכם את בנו ובתו בכל המצוות בין מדאורייתא ובין מדרבנן כל מצוה ומצוה לפי דעתו של בן ולכן **משהתחיל לדבר** מלמדו תורה דהיינו פסוק ראשון של קריאת שמע, ופסוק תורה צוה לנו, **ומלמדו ברכת המזון**, ע"כ. ומבואר בדבריו דכיון שהתחיל לדבר מלמדו ברכת המזון וא"כ לכאור' חשיב מזמן זה שהגיע לחינוך של ברכה, ומסתבר דמה שנקט החיי"א שמלמדו ברכת המזון ה"ה שאר ברכות דאיהו חילוק יש בין ברכת המזון לשאר ברכות על האכילה אלא דנקט ברכת המזון כיון שהוא מדאורייתא, וכיון שכן נמצא דכל שהתחיל לדבר ומלמדו ברכת המזון ושאר ברכות חשיב הגיע לחינוך ברכה וצריך לענות אמן על ברכותיו.

וכן ראיתי בשו"ת שלמת חיים סימן קצ"ד שנשאל מתי לענות אמן על ברכה של קטן וכתב דדוקא להתלמד אין לענות אמן ומשום דאין הרב מתכוון לברך ואין הקטן מתכוון לברך אלא שהותר לחנך נער ולא חשיב כמוציא שם שמים לבטלה דהחינוך הזה הוא בכלל ולמדתם אותם וכו' וכיון שהתחיל לדבר אביו מחנכו ללמוד תורה וכו' שמע ישראל וכו' אבל **אם התינוק התרגל לומר ברכה על האוכל א"כ לדבר זה כבר נקרא הגיע לחינוך** לאחר שהתינוק אומר זה על המאכל, וידוע המעשה של בעל התולדות אדם שהרגילה לברך על השדיים בשעת ניקה ולא שמענו בזה שלא לענות אמן ואינו דומה לאם אינו מכוון כי אם להתלמד ע"כ.

ומבואר בדבריו ממש כמו שדייקנו מדברי החיי"א דאם מלמדו ברכת המזון א"כ חשיב כהגיע לחינוך ברכה, ואם נאמר שאין חילוק לחיי"א בין ברכת המזון לשאר ברכות א"כ יוצא שקטן שהגיע לגיל שידוע לדבר חשיב גיל חינוך של ברכה וצריך לענות אמן על ברכותיו (ודלא כפשוטו דברי המשנ"ב), וצ"ע.

בגדר אמן דברכת כהנים

הרב יהודה ליב סגל

כתב השו"ע סי' ס"ו ס"ג, לקדיש ולקדושה ולברכו מפסיק אפילו באמצע הפסוק, ועיי"ש ברמ"א ובמשנ"ב שבאמצע הפרק אין לפסוק לכל אמן אלא רק לאש"י ועוד כמה אמנים, ובין הפרקים כמה אחרונים מקילים. ובאמצע אלוקי נצור דינו כמו אמצע פרק, (עיי"ש במשנ"ב ובסי' קכ"ב באריכות).

ויש להסתפק איך הדין באמן של ברכת כהנים, האם דינו כמו אש"י שמוותר לאמרו באמצע פרק או כמו סתם שאין לאמרו אלא בין הפרקים ואולי אף גרע משאר אמן וכמשי"ת בעזה"י.

אם הוי דאורייתא

ויש ג' טעמים שיש לדון בהם להתיר ענית אמן זה באמצע פרק. הא' באג"מ (ח"ד כ"א) כתב חידוש נפלא, דאמן דברכת כהנים הוי חיוב דאורייתא, ויסודה מוכח החיוב של הציבור לשמוע ברכת כהנים ולקבל הברכה, כמ"ש בס' חרדים שמובא בבה"ל רס"י קכ"ח, ומביא ראה מהירושלמי שדן לגבי ביהכ"ס שכולם כהנים מי יענה אמן, ומתוך הירו' הנשים והטף, ומבואר דענית האמן הוא עיקר גדול בהברכה, ואף שאין האמן מעכב למעשה וכמ"ש במ"ב (קכ"ח צ"ט) מ"מ מהשו"ט חזינן דהאמן הוא חלק ממצות הברכה, ולכך הוי לדעתו חיוב דאורייתא, ולכך נקט שם שאסור להתחיל שמו"ע אם יודע שעיי"ז לא יוכל לענות אמן על ברכת כהנים. עכ"ד בקיצור.

אמנם צ"ע, דלא שמענו שיהירו בזה שלא להתחיל שמו"ע אם יפסיד עיי"ז האמן. [ואי"ז ראה גמורה שאין האמן דאו', ד"ל דמותו להכניס א"ע לאונס, בצורך כזה, בפרט שאח"כ י"ל דהוי עוסק במצוה דפטור]. ועוד יל"ע לפי דעת החולקים על החרדים. [וגם קצת יש להוכיח דלא כהאג"מ מהתוס' ברכות דל"ד שהיה פשיטא להו שאמן דברכת כהנים אסור לענותו באמצע שמו"ע אם לא משום דהוי מענין התפילה ומנ"ל לתוס' ד"ז דלמא שאני אמן זה מכל שאר עניות, דאמן זה הוה דאו' ואכמ"ל].

אמנם יש לדון דאמן זה הוה מדאורייתא מטעם אחר, שבפמ"ג סי' רט"ו (א"א ו' ומשב"ז ב') כ' דלרמב"ן הסובר שברכה"ת הוא דאו', משום דדרשא דכי שם ה' אקרא וכו' היא דרשא גמורה א"כ גם ה' דדרשינן מפסוק זה חיוב ענית אמן הוא ג"כ דאורייתא, ממילא אמן על ברכה דאורייתא הוי דאורייתא עכ"ד. ולפ"ז י"ל דגם אמן על ברכת כהנים הוה דאורייתא. אמנם לכאור' היה נראה לשדות בזה נרגא, דבעינן דוקא "כי שם ה' אקרא" דהינו דאמר להו משה לישראל בשעה שאני מזכיר את שמו של הקב"ה אתם הבו גודל (יומא ל"ז א'), וזהו דוקא כשמזכיר ע"מ לברך את ה', דודאי לא כל פעם שמזכירים את שמו של הקב"ה בתוך הלימוד חייבים השומעים ליתן גודל. אלא דוקא כשמזכיר לברכה, וא"כ ממילא הרי ברכת כהנים כבר נתבאר שאי"ז ברכה לה' אלא ברכה לחבירו ואף שמעלת ברכת כהנים היא גדולה מאד וכמ"ש הטור סי' קכ"ח בשם הירושלמי קול רם בקולו של רם מלמד שהקב"ה משתף קולו עמהם, מ"מ הברכה היא לחבירו ועיי"ז הוה עונה אמן. כך היה נראה לכאורה. אמנם מצאתי בקרית ספר פי"ד מהל' תפילה שכ' לגבי אמן דברכת כהנים שכל אמן על ברכה דאורייתא הוי האמן דאורייתא מדכתיב כי שם ה' אקרא וגו'. ומשמע דגם ברכת כהנים הוי בגדר כי שם ה' אקרא והוי האמן דאורייתא [והנה הקרי"ס נוקט שם דברכת התורה הוי דאו' וא"כ י"ל כמו שכתב הפמ"ג שתלוי זבי"ז דלמ"ד דבה"ת דאו' הוי אמן על ברכה דאו' ג"כ חיוב דאורייתא. משא"כ להסוברים שהוא דרבנן]. וא"כ הדרא סברת האג"מ למקומה דכיון שהאמן הוה דאורייתא ראוי להתיר עניתו באמצע ק"ש [אלא שאם זה אכן תלוי בפלוגתת הראשונים אם בה"ת דאו' או דרבנן, א"כ יעוי' במ"ב (מ"ז א') שהביא השיטות בזה].

אם הוי דבר שבקדושה

בספר נחלת אליהו בהקדמת מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א שם כתב וז"ל מהרשום אצלי מהר"א [דונשיצ'ר] זצ"ל, הוראה שיש לעניות אמן על ברכת כהנים בק"ש וברכותיה (אולי טעמו משום שהוא דבר שבקדושה שאין נאמר בפחות מיי, שזה טעם הדברים שמתירין להפסיק בק"ש כמ"ש בש"ע הגר"ז). עכ"ל הגר"ח שליט"א.

אמן על ברכה השנייה במחלוקת

הרב יעקב פישר

יש להסתפק בעניית אמן על ברכה שיש מחלוקת אם לברכה, ויש המברכים אותה ויש שלא מברכים, האם מי שאינו מברך יכול לענות אמן אחר שמברך. [וה"ה חכם דס"ל לא לברך אם יענה אחר ברכת חכם החולק ממברך].

צדדי הספק הם שלושה: האם כיון דלפי דעת או קבלת השומע אין לברך א"כ ברור דלדידיה נחשב שהמברך עשה שלא כדיו, וק"ל דאחר המברך שלא כדיו **לא עונים** אמן כמ"ש בש"ע (או"ח סי' רט"ו ס"ד). או דשמא **אין להחמיר** ולמנוע מלענות אמן בכה"ג טפי ממה דעל בקשה בעלמא וכיו"ב עונים אמן ה"נ מותר או חייב לענות [כדפליגי בזה אהיהא דבקשה בעלמא, עי' במ"ב שם בסק"ט ובפסק"ת שם ע"פ תש"י ח"ו"ד ג]. [ומסתברא לא נ"ל הכי, כיון דע"כ יש לחלק בין אמירת ברכה כדרך מטעם שתקנו חז"ל לברכה בענין אחר וה"נ מסתברא לחלק לענין עניית אמן על הברכות]. או שמא כיון דהמברך ודאי עושה כדיו, יש **חיוב** לענות על ברכתו כעל שאר ברכות שנאמרות כדיו (כמ"ש בש"ע שם בסעיף ב').

(א) **ובעט"ז** (סי' רט"ו אות א') משמע דמדמה הספק בענייה לספק בברכה והרי התם ק"ל דאסור להחמיר ולברך, וה"נ יאה לענין לענות אמן מספק. **שלא** ידע לדחות קצת אף למשמעות דברי העט"ז [ועמשת"ל לעיל שם ותראה דבריו לפני הרא"ש כדמשמע מדביתא כמ"ק ומנהו בפ"ק דסוכה סי' י"ד וט"ו]. [הרש"ל] אם לענות, ומפני הספק בחסרון ידיעה לא נעביד מעשה לענות. ואין ראייה לכגון בנ"ד. וי"ל.

(ב) **ובבב"ל** (שם בסעיף ד') מסתברא ליה דאף שאין מן הדין חיוב לענות דס' לקולא מ"מ אין איסור. והתם מיירי במאי דלא נהיגי כ"ע לברך כ"ש בנ"ד דחלק גדול מישראל מברכים אותה ברכה דרשאי לענות. ויש להסתפק לפי דעתו של אש"כ שם בנ"ד שם גם חיוב לענות [ול"נ כן].

(ג) יש להביא ממעשה רב שנהג הרא"ש כדהביא הטור בססי' רס"ז דאביו ז"ל לא רצה לענות אמן אחר הפורס סוכת שלום וכו' שחותמין בערבית דליל שבת מפני שהיה אומר שהיא ברכה לבטלה. והא התם היא חתימה בברכה כבר הזכירה הגאונים רב נטרונאי [ורב שר שלום] שכן נוהגין בישיבה ובבית רבנו שבבבל וכ"ה בירושלמי וכמ"ש הטור [וכן הובא הירו' בראב"ה (שהיו דבריו לפני הרא"ש) כדמשמע מדביתא כמ"ק ומנהו בפ"ק דסוכה סי' י"ד וט"ו]. ובפ"ד דר"ה סי' ג'. וכ"כ בשה"ג מעה"ג אות א' סי' קצ"ו] וכן ברוקה, ולפנינו ליתא. וגם בזוהר איתא לשנות חתימת הברכה בליל שבת. כמ"ש כ"ז בהגהות שעל הטור הוצ' מכ' י-ם, ועע"ש] ואעפ"כ הרא"ש **לא ענה** אמן כי לפי שיטתו אין זו ברכה כתקנת חכמים. וא"כ ה"ה לכל מי שקבלו עליהם לנהוג כהוראת חכם עדי"מ כדעת הרא"ש בפסק הלכה ההוא, **שאין** להם לענות אחר המברכים עפ"י החולקים. דהא לא משמע דהרא"ש רצה להורות שהעיקר בענין הברכה הוא דלא כהמנהג ורק מטעם זה לא ענה אמן כדי לפרסם הדבר.

אך יש לדחות הראיה דשאני הרא"ש שהכריע לדינא בעצמו, ממי שרק סומכים על הוראת חכם דאינהו ידעי דכמו כן יש דעה של חכם אחר החולקת. **וזהו** ע"ד מה שביאר **באג"מ** (או"ח ח"ד סי' ס"ב. ד"ה וכן) [ובהרחבה צדין ב"מ שבת סי' י' ענף ב'. ובאג"מ או"ח ח"ה סי' כ"ד אות ו' (סוד"ה אבל) עי' עוד לדבר"מ יבמות סי' י"ג] ע"פ הגמ' בפסחים נ"א סע"א דרבב"ח אבל כיון שראה את רי"ח רבו שאכל אבל אמר לבנו שלא ראהו את רי"ח כן שלא יאכל [דהא בני בבל אסרי. ע"ש]. דמזה מוכח דיש כח בהוראה למי שהחכם הורה לו שיהא כן הדין באמת לדידיה (ולא הויא רק הודעת דעת החכם בעלמא) אע"פ שהשואל או התלמיד יודע שיש חולקים על החכם ההוא, אבל לשאר כל איש עדיין נחשב ספק מחמת פלוגתא דרבותא ועל כן אפי' רבב"ח גופיה שהורה לו רי"ח רבו להיתרא והותר לו הענין לא אמר לנהוג כן לבנו כיון דלאו בעצמו הכריע ע"כ ומיירי לא הגיע להורות בהלכה הזאת. וה"נ שאני החכם בעל ההוראה עצמה [כהיהא דהרא"ש הנ"ל] דלפי דעתו וכח הוראתו נמצא דהמורים ונוהגים להיפך טועים הם, מכל מי שלא הכריעו בעצמם ורק סמכו [ע"פ כללי ההוראה] על דעת חכם ופוסק, שאע"פ שהם צריכים לנהוג ע"פ אותה הוראה משום דהו"ל כעין שהורה להם החכם [ועדיפא מינה לכאורה דהא סומכים על המנהג גם מי שלא שמעו את החכם עצמו. עי' במג"א סי' תר"צ ס"ק כ"ב]. מ"מ הם יודעים ומודים שיש מחלוקת החכמים בענין ההוא ויש מקום בהלכה גם לדעת החולקים והם אינם ראוים להכריע הם בעצמם. וא"כ גבי הנוהגים שלא לברך ע"פ חכם, לעולם י"ל דכשומעים ברכה מעלייתא, דהמברכים ודאי שפיר עבדי (מכח הוראת חכם אחר) גם לפי הנהגת הנמנעים מלברך, יש להם לענות כעל שאר ברכה כתיקונה, דהא הך נמי מקריא כתיקון חכמים דמעיקרא תקון ע"ד מה שיפרשו חכמי הדורות שלאחריהם [כדרך שכ' בחזו"א - יו"ד סי' קנ"ט ס"ק י"א]. וצ"ל. ומי שדעתו רחבה, יקרב או ירחק הראיה והדחיה האלו שכתבנו.

השתא דלכאורה אין ראיות מוכרחות בדיון זה, נראין דברי הבה"ל הנז"ל, וביאור דעתו ז"ל הוא דכיון דמה דאסור לענות על ברכה שאינה כתקנת חכמים ג"ו תקנת חכמים היא בכה"ג דמספקא לן בדיון [ולא הוי חסרון ידיעה בעלמא] אמרינן דספק איסור מדבריהם לקולא, **ורשאי לענות** עכ"פ.

ונראה דבכ"ז לא שאני בין אם מי שלא מברכים הוא משום דנקטו כן בתורת ודאי [שעושים ע"פ חכם שהורה כן כנ"ל] או משום **דמספקא להו** [או מספק"ל לחכם שהורה להם], ואין קולא יתירה מטעם הכלל דבעלמא דלא שבקינן מאי דפשיטא לפוסק א' משום ספיקו של השני (כמ"ש הבי"ב בסי' רע"ו לסע"ב). והח"א בה"ש כלל ל"ז בנ"א או"א. וכידוע] דל"ש להכא בנ"ד שהם עצמם כן שבקי הפשיטות של החכם שהורה לברך.

עניית אמן אחר קטנים שמברכים

הרב מאיר מנדלסון

א. כתיב בברכות (נג): בעי מיניה שמואל מרב, מהו לענות אמן אחר תשב"ר [פרש"י כשלומדים ברכות מפי רבן. ועי' ברמב"ם (ברכות א, טו) דמותר ללמד לתינוקות הברכות, ואע"פ שהם מברכים לבטלה בשעת לימוד] א"ל הכל עונים אמן חוץ מתשב"ר הואיל ולהתלמד עשויין, וה"מ בדלא עידן מפטרייהו [וי"ג דמגמרין] אבל בעידן מפטשייהו עונין, פי' כשהקטן מברך כדי להתלמד אם הוא לא פוטר עצמו לא עונין.

יש כמה פירושים מה נקרא בעידן מפטרייהו. לפי **רש"י** זה אמירת הפטרה ומברכין בתורה ובנביא. הרא"ה מסביר החי' של רש"י דאע"ג דקטן הוא כיון דתקין רבנן דקטן מפטור שפיר חזי לענות בתרייהו אמן. והראב"ד הקשה עליו דא"כ אפי' קורא בתורה נמי, דהא תנן קטן קורא בתורה ומתרגם, ומאי שנא נקט הפטרה. לפי **רבינו חננאל** הקדיש אחר הדרשה שנפטרים משם דלאו חובה היא כולי האי. [ועי' במעדני יו"ט מ"מ בעינן י גדולים אע"פ דלא למדו עמהם]. ולפי **הראב"ד** (הובא ברוב הראשונים) שמברכים לפטור עצמם דחינוך מצוה היא עונים אחריהם אמן. המאירי כותב אם אומרים דרך מצוה, אע"פ שאינם חייבים כגון תינוק שאכל ומברך בהמ"ז עונים אמן. ויל"ע לפי כל הראשונים הנ"ל אם הם פליגי ולא מברכים על שאר דברים, ואם ברכו לא יענה אמן. השו"ע (רטו, ג) הביא ב' פשטים מרש"י והראב"ד, שעונים אחריהם בשעה שפוטרינן עצמם כיון דבני חינוך, וכן בשעה שאומרים הפטרה, ולא הביא הפשט מה"ר"ח לענות קדיש מהקטן. (עי' פרישה אות ו', ומ"ב נה, ד ובשד"ח מער' אבלות אות ק"נ אם קטן יכול להגיד קדיש).

ב. מש"כ המחבר שעונים אמן אם התינוק פוטר עצמו, הפמ"ג בראש יוסף (ברכת ספ"ח הובא במ"ב) כ' רק אם התינוק **הגיע לחינוך** עונים אמן, אבל קודם שהגיע לחינוך אין לענות אמן על ברכה שמברך לפטור עצמו, ע"כ. והטעם בזה כיון שהקטן לא הגיע לחינוך, אין שם ברכה עליו ממילא א"א לענות אמן. ואפשר להוסיף אפי' תינוק שהגיע לחינוך אם מברך סתם ברכה לבטלה אין עונים אמן (עי' לעיל ס"ב). עי' שו"ת משיב דבר להנצי"ב (יו"ד ל', ג) שמוסיף שאע"ג שמוותר לומר אמן בחנם. מכ"מ אחר ברכה [לבטלה] הוא בתורת חוב אסור משום דמיחזי כשיקרא.

ג. קטן שהגיע לחינוך מהמ"ב (ס"ס קכ"ד) משמע שיש **חיוב גמור** לענות אמן, ע"כ. וידוע המעשה הנורא שהקפיד מה"ר"י אבוהב על בעהמ"ח ספר לבוש על שלא ענה אמן אחר ברכת תינוק שהגיע לחינוך (הובא בחדס לאלפים סי' רט"ו). וכתב בשו"ת בנין עולם (ה) שבמקום **שמותר להפסיק** לעניית אמן, ה"ה שמותר להפסיק אחר ברכת קטן כשמברך לשם ברכה.

ד. אולם כמה פוסקי זמנינו פוסקים שאם התינוק שומע ומבין, עונים אמן אחר ברכתו אפי' **שלא** הגיע לחינוך, עי' בס' חנוך לנער (ד, יד) שמש"כ המ"ב שם שאין עונים, דאין שם ברכה עלה, מ"מ יש בו משום **חינוך** שיחך הקטן לענות אמן אחרי ברכה ששומע. ודעת כמה אחרונים הוא שאין איסור לענות אמן כי אם כשמברך לבטלה, ע"כ. וכפ' האורחות רבינו (ג, רכ"ג), ומו"ר הגר"ח"פ שיינברג זצ"ל והגר"ש אלישיב שליט"א. ובשו"ת שלמת חיים (מהד"ב קצ"ד) מחדש את התינוק רגיל לומר ברכה על האוכל, א"כ לדבר זה כבר נקרא הגיע לחינוך, לאחר שהתינוק אומר זה על המאכל, ולא שמענו בזה שלא לענות אמן, ע"כ. והחידוש שאפי' בשאר דברים הוא פחות מגיל חינוך ולא אמרינן שזה מתלמד. ועי' מ"ב (שמג, ג) דתלוי כל מצוה ומצוה לפי הבנתו של הקטן.

ה. והגרש"ז אויערבאך זצ"ל (הליכות שלמה כב, כ) פסק כהמ"ב שלא הגיע לחינוך לא יענה אחריהם אמן, ומ"מ יענה **אמן מגומגמת** שתשמע כעין אמן, כדי להרגיל את התינוק שצריך לענות אמן על ברכה, ואין לחוש שיתחנכו לענות אמן מגומגמת, כי בגיל זה אינם מבחינים בכך, ע"כ. ולפי האול"צ (יד, לג) לומר את הפסוק "ברוך ד' לעולם אמן ואמן", ולסיים תיבת אמן אחר סיום ברכת הקטן.

ו. הערוך השולחן (רטו, ב) יש לו חידוש שעל **בת** שאינה בת חינוך אין עונין אחריה אמן עד שתהא בת י"ב שנה ויום א'; עכ"ל. והערה"ש כנראה הולך לשיטתו שבה' בהמה"ז (ס"ס קפ"ו) כותב וז"ל ובנות אינן בחינוך לבהמ"ז וכן בהל' פסח (תעב, טו) אין הבנות בכלל חינוך. ומו"ר הגר"ח"פ זצ"ל אמר שהמנהג העולם לא כוותיה, ואע"פ שבמ"ב כ' דקטן שלא הגיע לחינוך אין לענות אמן אחר ברכתו, נראה דאין חילוק בין תינוק לתינוקת, ע"כ. וכפ' המג"א (שמג, א) דבכל מצוות צריך לחנך בתו עיי"ש במחה"ש. וכפ' החקרי לב (או"ח ע' שזו היא דעת הרמב"ם והרשב"א ומהם מרוטנברג, וכ"פ המ"ב (שמג, ב) לפי"ז חייב האב לחנכה לברך ולענות על ברכותיה. וכן סובר המשך חכמה (ברא' יח, ט) מה שד' אמר לא"א שיצוה את בנוי בקטנותם על המצוות נאמר גם על הבנות. [ועי' בפמ"ג פתיחה כוללת סוף ח"ד ראייה לזה].

חיוב עניית אמן

כתב רבינו שמחה במח"ו (לח) בכל ברכה וברכה צריך לענות אמן, דאמן קיומא דשבועתא היא כמא דאתמר "ואמרה האשה אמן אמן". וגדול העונה אמן מן המברך, דזה קיום הברכה.

תנן בברכות נא: עונין אמן אחר ישראל המברך, וכי הכס"מ (א,יג) דכיון דאירי בשאינו שומע כל הברכה כדמוכח שם וברש"י, ע"כ שהיא ברכה שאינו חייב בה. ובהגמ"י (ד) כ' בשם הערוך דבכה"ג עונין אמן אע"פ שלא שמע הברכה. ועי"ש דגדר העניה בזה אינה לחובה אלא למצוה. ועי' בלשון רש"י שבועות לו. וראוי לענות אמן על דבר תפילה ותחינה.

אך הרמב"ם פ"א ה"ג כ' בלשון חיוב, "ואע"פ שאינו חייב באותה הברכה, חייב לענות אמן". ועי' בנין עולם (סי' ה) דבכל ברכה שמתכוונים בה לשם ברכות להשי"ת (אף שאינה מחוייבת), יש חיוב לענות אמן. ועי' ברכות מה. דבאמירת אמן מתקיים גדלו לה' איתי.

וכי באגרות הרמב"ם (מובא בתפילה למשה), וכל מי ששומע ברכה צריך לענות אמן ואע"פ שאינו מחוייב באות הברכה וכבר ייד"ח, "לפי שהיה מן ההפלה כשבח ובפאר ובגדולה לשם הנכבד והנורא, שלא יזכר ולא ישמע זכרו אלא בצירוף גדולה, או ענית אמן למי שגדלו.

אמן אחרי בקשה

כ' המג"א (רטו, סק"ג) אי' במדרש כששומע שאחד מתפלל דבר או מברך לישראל, אפי' בלא הזכרת השם חייב לענות אמן, ולכן עונין אמן אחר הרחמן בבהמ"ז, עכ"ל. וכ"מ בלשון רש"י (שבועות לו) דראוי לענות אמן אחרי דבר תפילה ותחינה, משמע דכל תפילה אף אם אין בה ברכה. ועי' העמק שאלה (שאי' נג ב') דפשיטא ליה שאינו בגדר חיוב גמור אלא רק ממדת חסידות. ורק כשמברך בשם איכא חיוב עניית אמן.

כ' הארחות חיים (דין עניית אמן) ראיתי בתשו' הגאונים שמוטר לענות אמן אחר הרחמן... וכן עיקר שלא לחינם תקנו רבותינו שבבבל דאמרי אמן ביתגדל, ועוד מצינו בירמיה שאמר אמן אחר בקשה כן יעשה ה', ואריב"ח אמן יש בו אמונת דברים כלומר שיבקש רחמים מאת ה' שיתקיימו דבריו, וכשם שירמיה אמר אמן אחר דברי רצוי, כך אנו אומרים אחר דברי תחנה, כגון אחר הרחמן דבהמ"ז ויש"ר שבקדוש. ומבואר דאמן דקדיש הוא ג"כ מדין אמן אחרי בקשה שהרי אי"ז ברכה. (ועי' אגרו"מ או"ח ח"ד סי' יז).

ועי' ב"י בסו"ט קכז לגבי ברכת כהנים מפי הש"ץ, שכי' בשם האבודרהם דאין צריך לענות אמן אלא שנושא הכהן את כפיו, וביאר הטעם משום שאין עונין אמן אלא כששומעין מפי המברך.

וכי המאמר שם דלפ"ז גם ביעלה ויבא שבחזרת הש"ץ, אין לענות אמן, שהרי אינה ברכה אלא מבקש שהשי"ת יזכרנו לטובה, ובהכ"ג אומרים רק כן יהי רצון כמ"ש הלוש בברכת כהנים שאומר הש"ץ. ובא לחלוק על הדרישה שם (א) שכי' שעונין אמן ביעו"ש, עי"ש.

עניית אמן לצאת יד"ח

כ' הרמב"ם בהל' תפילה (ח,ט) ש"צ מוציא את הרבים ידי חובתו. כיצד, בשעה שהוא מתפלל והן שומעין ועונין אמן אחר כל ברכה וברכה, הרי הן כמתפללין. ובהל' ברכות (א,יא) כ' כל השומע ברכה מן הברכות מתחילתה ועד סופה, ונתכוון לצאת בה ידי חובתו יצא, ואע"פ שלא ענה אמן. (ועי' פ"ה ה"ט"ו).

וכי המשנ"ב (ריג"ז) בשם האחרונים דלכתחי' חייב לענות אמן כדי לצאת, דמלבד מה שמצוה לענות אמן על כל ברכה ששומע מישראל, עוד יש חיוב לכתחילה לענות אמן בברכה שמתכוון לצאת בה כדי להורות בפועל שמסכים לברכת המברך.

וכי הכס"מ (הב, בד) הרמב"ם לגבי ברהמ"ז, שגם אם לא ענו השומעים יצאו בברכותיו, אבל מצוה עליהם לענות אמן כדי שיטלו שכר כמברך. (ועי' משנת יעבץ סי' כ, ב), ולק' בענין עניית אמן כאמירת הברכה.

ועי' בסי' קכד ס"ח בדין אמן יתומה שהיא כשהוא חייב בברכה ולא שמע אותה, שאין לענות אמן. והם דברי הרמב"ם דאמן יתומה דהיינו שעונה בלא ששמע את סיום הברכה, הוא דוקא בברכה שחייב בה, (וראיינו מאלכסנדראי).

והקשו מאי גרע מסתם ברכה בעלמא שאינו מחוייב בה שצריך לענות עליה אף שלא שמע. וכי הביה"ל (ד"ה וזה) דכיון שהוא רוצה לצאת בה ועשאה באופן שאינו יוצא, אסרו רבנן לענות עליה אמן.

ובחי' ר' אריה ליב (סי' ה) ביאר דברכה שהוא מחוייב, האמן הוא מעיקר הברכה ונוסחה, ולכן לא שייך לומר אמן בלא הברכה וזוהי יתומה. אבל בשאר ברכות האמן הוא רק עניה על הברכה.

אמנם יש אופן שלא יצא השומע בלא עניית אמן, והיא שיטת הטור, כשהמברך אינו בר חיובא דדוקא עי' שעניית האמן היא כברכה מצד עצמה יוצא יד"ח, כמו שית' לק'.

עניית אמן כמברך עצמו

אי' בברכות (מז) אין הובוע רשאי לבצוע עד שיכלה אמן מפי העונים, והטעם מבואר בגמ' "דאכתי לא כליא ברכה". ופי' רש"י דאף עניית אמן מן הברכה היא. וכ"כ האו"ז והנימוק"ז. ז"א שהאמן הוא חלק מהברכה.

אך הארחות חיים (הל' סעודה ז) והכל בו (כד) כ' "שזה העונה אמן כמברך, ולפיכך יוצא בענייתו". ולכאוי' לפי"ד אין האמן המשך הברכה, אלא ברכה בפני"ע של העונים.

ומ"מ לב' הצדדים עניית אמן נחשבת ברכה, וסמך לזה משבועות כט: כל העונה אמן אחר שבועה כמוציא שבועה מפיו דמי, דכתיב ואמרה האשה אמן אמן. (ועי' רש"י כמוציא שבועה מפיו - לכל דבר).

ועי' בלשון התוס' סוכה נב. מי שהוא חייב ברכה ובענייתו אמן רוצה לצאת ידי חובתו, ומשמע דאמירת האמן היא גופא ברכתו. וכן מבואר במאירי (ברכות מז) שכ' העונה אמן צריך שיכיון בענייתו כמברך ברכה עצמה.

ופלוג' דתנאי בברכות נג: אם המברך עדיף או העונה אמן. וג"כ מבואר דעניית האמן היא ברכה מצד עצמה, ועי"ש ברש"י דילפי' מהפס' בנחמיה "קומו ברכו את ה' אלקיכם... ויברכו שם כבודך". דהרישא קאי על המברך, והסיפא "ויברכו שם כבודך" היא עניית אמן. [ועי' רש"י חולין פז. (ד"ה ארבעים) דמשמע שהמברך עדיף מהעונה אמן].

כ' הרמב"ם (א,יא) כל השומע ברכה מן הברכות מתחילתה ועד סופה, ונתכוון לצאת בה ידי חובתו יצא, ואף על פי שלא ענה אמן. וכל העונה אמן אחר המברך, הרי הוא כמברך, והוא שיהיה המברך חייב באותה הברכה. והק' הכס"מ דא"כ מאי קמ"ל דעונה אמן כמברך והרי יוצא אף בלא זה. ותירץ דכשנתכוון ולא ענה אמן יצא ולא כמברך, אבל כי ענה אמן יצא כמברך, כלומר דמעלת העונה אמן שהוא כמברך ממש.

ועי' זכרון שמואל (יח) דהרמב"ם אתא לאשמועינן דיש דין מיוחד דהוא כמברך אף ללא כוונת המשמיע להוציא.

עניית אמן כברכה בפני"ע

יש אופן שלא יצא השומע בלא עניית אמן. והוא עפ"י הגמ' בברכות נד: ברב יהודה שנתרפא ורבנן ברכו ברכת הודאה, ועני בתרייהו אמן, ועי"ז יצא יד"ח ברכת הודאה, ואע"פ שהוא היה מחוייב והם לא היו מחוייבים.

ופי' הטור (סי' ריט) בשם הרא"ש דאע"ג שבסתם ברכות א"צ עניית אמן כדי לצאת יד"ח (שהרי שומע כעונה), היינו דוקא כשהמברך חייב ג"כ בברכה זו, אבל כשהמברך אינו חייב בברכה, מוכרח השומע לענות אמן, ולא יצא יד"ח בלא עניית אמן. [ועי' בשטמ"ק (שם) דבעניית אמן מהני שגם כשהמברך לא התכוון להוציא דאז ליכא דין שומע כעונה, מ"מ אם ענה אמן הוי כמברך עצמו ויוצא]. ועי' בחי' רא"ל (שם).

ובהגהות רעק"א (ריטה) נקט לדינא שאם המברך אינו חייב בברכה, לא יצא בלא עניית אמן. ועי"ש (ס"ד) דבאופן שהמוציא אומר "שגמלך כל טוב" (כלשון השו"ע שם), לא שייך שומע כעונה כיון שהמחוייב צריך לומר שגמלני, אבל מהני משום "דעל ידי אמן דהוא כמו שהוא ג"כ משבח ומודה יצא". ועי' אבנ"ז (או"ח מ) שהאריך בחידושו שביצא מוציא הוא דוקא בעניית אמן.

עניית אמן בכל כוחו

בשבת קיט: אמר ריש לקיש כל העונה אמן בכל כחו פותחין לו שערי ג"ע שנאמר פתחו שערים ויבא גוי צדיק שומר אמונים אל תיקרי שומר אמונים אלא שאומרים אמן, מאי אמן א"ר חנינא אל מלך נאמן.

וגדר בכל כוחו נתפרש לעיל מינה ברש"י (לגבי איש"ר) דהוא בכל כוונתו, ותוס' שם פי' בקול רם. ולכאוי' ה"ה הכא. [והמהרש"א שם הביא ד"מ כינוי דכחו על הקב"ה, שיגדל כח וגבורה בפמליא של מעלה].

ועי' בהגהות הראמ"ה בברכות (מה). דצריך לענות אמן בקול כמו המברך, דמ"ש שלא יגביה קולו יותר מהמברך הוא דלא נימא דמצד העניה בכל כוחו יגביה קולו יותר ממנו, אבל מ"מ אין להנמיך ממנו שהרי לפינן לה מ"נרוממה שמו יחדו".

ושם בגמ', וכל המאריך באמן מאריכין לו ימיו ושנותיו (ואריכות היא כשיעור אמירת א-ל מלך נאמן). עי' בהגהות ר"א חבר שביאר דיש קיצור שנים עי' הכפלת הנאה ויש קיצור גמור, שהעונה במהירות מדה כנג"מ גם שנות חייו חי במהירות שנותנים לו הנאת שבעים שנה בחצי מהזמן, אבל העונה אמן קטופה שאינו מוציא בפיו בשלמות, שאז ר"ל מתקצרים שנותיו וגם הנאת עולמו. משא"כ המאריך באמן שמאריכין לו גם ימיו וגם שנותיו, דהיינו גם אריכות שנים וגם ימים של טובה.

ועי' מהרש"א דמ"ש בגמ' כל המאריך באמן יותר מדאי אינו אלא טועה, שהוא סובר שע"י שיאריך באמן יאריך ימים ושנים, והוא טועה, דאריכות ימים ושנים יותר מדאי אינן טובים.

אמן על ברכה ללא הזכרת השם

הרב מ. ה. ש. גוטליב

הובא במ"ב סי' רט"ו סק"ט דברי המדרש דכשאדם שומע את חבירו שמברך לישראל או מתפלל דבר גם בלא הזכרת השם חייב לענות אמן. והנה בספר פסקי תשובות הביא בשם הפוסקים דהאי חייב לאו דווקא - ונראה לדייק מלשון האחרון שהובא שם דהמנהג לענות אמן אחר הרחמן, ולכאן מדוע רק מנהג הרי יש חיוב - ע"כ דלאו דווקא חייב, וכה"ג מצינו לגבי מאה ברכות יעויין בס' פניני תפילה עמוד ע' והביא שם עוד כיו"ב. ולפי"ז לכא' ודאי דאין עונין אמן זה באמצע ברכה או פסוקי דזמרה וכדו' כיון שאין חיוב בהך עניה.

ויש לדון בהאי דינא בכמה נפק"מ - א'. דזה נפ' דכונת האמן תליא לפי הענין אם הוי ברכה שיתקיים - כוונת האמן כן יהי רצון כמו בשאר דוכתי, ויש להסתפק אם גם לגבי כוונת קל מלך נאמן שהובא בשו"ע קכ"ד עפ"י דב' התוס' שבבת ק"ט: שייך גם בכ"ג שאין הזכרת השם - דיש מקום להבין דכשמכירים שמו יתברך - מכוונים שהוא קל מלך נאמן. משא"כ כשאין הזכרת שמו אולי לא צריך לכונן כך.

נפק"מ ב'. ישנה מח' בפוסקים לגבי עניית אמן בטלפון על ברכה שמברך חבירו דבס' פסקי תשובות הביא דאפשר שפיר לענות אמן, ובספר אבני ישפה סי' ס"ט הביא בשם גדול אחד, וכך דעת מרן הגר"ש שליט"א שאין עונין אמן על ברכה ששומעים בטלפון ומשום דדומה לאחד ששולחים לו מברק שפלוגי מברך כעת ברכה, דכיון שאינו נמצא באותו מעמד, לא שייך אמן על ידיעה שפלוגי מברך. וא"כ יש לדון האם כשמאחלים מזל טוב וכדו' בטלפון דוודאי מנהג העולם לענות אמן גם בטלפון האם מתלא תליא בנדון הנ"ל דצריך להיות באותו מעמד או דיש לחלק.

נפק"מ ג'. הובא במג"א סי' ו' סק"ט בשם הזוהר חדש לענות צ' אמנים בכל יום - והוסיף במחצה"ש שם בשם המקובלים לקיים ר"ת צדיק - צ' אמנים ד' קדושות י' קדישים ק' ברכות ויש להסתפק אם אמן על ברכה שאין בה הזכרת השם ג"כ נכלל בהאי צ' אמנים ולכא' אמן דקדיש מסתבר דכלול דהוא חיוב לענות, ואולי תליא בנדון הראשון אם מכוונים בזה קל מלך נאמן. דבמקום שיש הזכרת השם מקבל חשיבות של עניית אמן.

משמעות אמן

הרב אליעזר ציור

אי' בשבועות לו. אמר רבי יוסי ברבי חנינא אמן בו שבועה בו קבלת דברים בו האמנת דברים, בו שבועה דכתיב (במדבר ה) ואמרה האשה אמן אמן, בו קבלת דברים דכתיב (דברים כז) ארור אשר לא יקים את דברי התורה הזאת לעשות אותם ואמר כל העם אמן, בו **האמנת דברים** דכתיב (ירמיהו כח) ויאמר ירמיה [הנביא] אמן כן יעשה ה' יקם ה' את דבריו.

ופי רש"י וראוי לענות אמן על דבר תפלה ותחנה, שהוא לשון **מאמן הדברים** שיהא רצון שיהא אמת כן. ומבואר בדבריו דהאמנת הדברים היא בקשה על להבא. וכן מבואר בארחות חיים (דין עניית אמן) שכ' אמן יש בו האמנת דברים, כלומר **בקשת רחמים** מאת ה' שיתקיימו דבריו, וכשם שירמיה אמר אמן כן יעשה ה' אחר דברי ריצוי, כך אנו אומרים אמן אחר דברי תחינה כגון אחר הרחמן דברה"מ.

מאידך מצינו דאמן הוא אמונה על ההוה, כדאי' בסנהדרין ק': אתמר קטן מאימתי בא לעוה"ב וכו' תנא משום ר"מ משעה שיאמר אמן שנא' (ישעיהו כו) פתחו שערים ויבא גוי צדיק שומר אמונים, אל תקרי שומר אמונים אלא שאומר אמן. מאי אמן א"ר חנינא אל מלך נאמן. ופירש"י (קיא.) מאי אמן - כשעונין על כל ברכה וברכה אמן היאך משמע קבלת יראת שמים. אל מלך נאמן - בנוטריקון **שמאמין עליו הקב"ה**. ועיי' מהרש"א שם שביאר דמילת אמן בכל מקום מורה על קיום הדבר ואמיתותו.

וכן בשבת קיט: מאי אמן א"ר חנינא אל מלך נאמן, ופירש"י - **כך מעיד על בוראו** הוא אל מלך נאמן. ועיי' בתוס' שם שכ' "צריך להרהר בו בשעה שאומר אמן". וכ' מהרש"א דענין אל מלך נאמן הוא עפ"י הפס' האל הנאמן, ומתרגמינן אלקא מהימנא, והעונה אמן רומז שהאל הנאמן הוא המלך הנאמן, עיי"ש. הרי דלפי הגמ' שהוא אל מלך נאמן, ע"כ שהוא אמונה בה'. ולפי"ד רש"י והאר"ח הוא בקשה על העתיד.

אכן י"ל דב' הכוונות נצרכות למעשה, דהא פסק השו"ע (קכדו,) - יכוין בלבו **אמת היא הברכה** שבירך המברך ואני מאמין בזה.

והוסיף המשנ"ב (כה) דזהו בברכת הודאה, אבל בתפילה צריך שיכוין אמת היא וגם אני מתפלל **שיה"ר שיקיים דבר זה**. וכו"ה בכתר ראש (כה) - אמן לכונן הפי **הלואי שיהיה כן**, וכזה בדברי חז"ל משביע אני ואמר אמן.

כוונה באמירת אמן

הרב אפרים נויבירט

עניית אמן היא מתנה נפלאה שהפילגוז חז"ל בגודל מעלתה ושכרה בעוה"ז ובעוה"ב. ואף הגדילו שכרו מהמברך עצמו, ואמרו שמאריכים ימיו וכו' מאידך חז"ל החמירו מאד בחומרתו של המפסיד עניית אמן ואפי" שגוגו וכן יש עונשים נוראים לאמן יתומה חטופה קטופה... והשוו לזה את המחסר בכונה בענייתו, ויש שהוסיפו דמוטב שלא היה אומר כלל... (זוהר וילך, לבוש סוף או"ח, ורבינו בחיי בשלח בפסוק ויאמינו בה').

ויל"ע למה זה כ"כ חמור, ומה שונה מכל המצוות שאפשר לעשותם שלא לשמה ואמרו שבסוף יבוא לשמה. ונבאר הדברים, הגר"ח מואלין בכתר ראש כתב: תפילה בלא כונה כגוף בלי נשמה, ואם אינה נחשבת כקרבן נחשבת למנחה, אבל על אמירת אמן בלי כונה לא מצאתי שום לימוד זכות. וכן כתב המהר"ל (נתיב העבודה פי"א) שברכה שייך גם בלי כונה, אבל אמן אפשרי רק ע"י אמונה בלב, וכשאינו מכוון אמונה זה לא אמן. וכן כתב בערוך השולחן (נ"ו סעי, ה') קדיש צריך כונה להבין מה שאומר ולשום לב לתפילה הקדושה הזו, ובלא כונה לא כלום ומוטב שלא יאמרנה. ויש שהסבירו שכיון שזה מילה אחת. וכן נכנס באיסור אמן יתומה כשאינו יודע על איזו ברכה עונה (שו"ע קכ"ד סעי' ח' וסי' ק"ט סק"ד)

אמנם כשנבין את חשיבות אמן נבין זאת, הנה מרן הגרא"ל שטינמן שליט"א אמר בחשיבות ובכח העצום של איש"ר "שהעוננו בכל רם קורעין לו גזר דינו" (שבת קיט:) והמשיל זאת למלך שאהב מאד מוזיקה, ובפרט התרגש ממנגן מסויים, יום אחד המנגן התחייב מיתה למלך, והמלך העלים עין כי הוא זקוק לניגוניו, אותו דבר הקב"ה כביכול אוהב שירה ושבח לכבודו, וגם אם מגיע גזר דין קשה לאדם הוא מבליג, ונותן לו חיים, והשירה של איש"ר היא שירה מיוחדת מאד מאד, והקב"ה אומר עליה "אשרי המלך שכך מקלסים אותו" (ברכות ג.) ולכן קורעים גזר דין. וזהו הטעם בסגולת דוד שיאמר מן ברכות בכל יום, משום שמשבחים הקב"ה על כל מעשה שעושים הוא מאד שמח. עכ"ל. (וגדול העונה מהמברך.) והמשיך מרן ואמר "היתי רגיל לומר לבחורים שמדברים לפני מנחה ומפסידים קדיש, וברכו לפני מעריב, בשביל סתם פיטפוטים?! הרי הסבא מקעלם אמר שכדאי לחיות את כל העוה"ז בשביל אמן אחד! והאריז"ל הלך מאיש לאיש לענות אמן לברכות השחר, ובעוה"ב כל אמן יעזור... ובעוה"ז לא מבינים חשיבותו ששהו מליארדים מליארדים..."

וכן ביאר הגה"ג ר"ש אויערבך שכל מעלה ומתנה רוחנית שהשי"ת נותן, כשלא מתעוררים לזכות להם ולקיימים הקטרוג יותר גדול בבחינת "מבעט", ובפרט בדבר שמעיד על בוראו שהוא א-ל מלך נאמן, וקל לעשותו יש יותר תביעה כשאנו עושהו... וכן כשאנו מכוון בענייתו הזוהר קורא לו "בזוי יקלו"

והכוונה היא שמאמת הברכה, וכן ראשי התיבות "אל מלך נאמן" שיש לכוונם בענייתו זה הכוונה, שמעיד על בוראו שכן הוא. (רש"י ותוס' שבת קיט. משנ"ב ס"ק ל"ו) וכוונה נוספת הלואי שיתקיים (משנ"ב קכד ס"ק כ"ד כ"ה).

ובברכות השבח והודאה כברכות השחר וברכות הנהנין וג' ראשונות ואחרונות של שמונה עשרה, יש לכוון אמת הברכה ואני מאמין בה. ועל ברכות בקשה כאמן בקדיש וברכת כהנים יש לכוון הלואי ויהי רצון שיתקיים דבר זה. וברכות שגם שבח וגם בקשה יש לכוון שניהם וכך בכל שאר ברכות שמונה עשרה. (נוטרי אמן ח"ב פ"ג) אמנם יש להזהר משום שהמכוון בברכת השבח יהי רצון שיתקיימו הדברים הוא כופר (של"ה). וכן שמכוון לברכת כהנים "אמת" במקום לכוון שיתקיים הדבר אינו כלום.

אמנם שייך לכוון כוונה כללית ששיך לכל עניית אמן: שיהיה "כאילו הוא אמר דברי המברך" ומאמת הדברים. וזה לימוד זכות על ההמונ... (אשל אברהם מבוסטאש).

וכן הורה מרן הגרא"ל שטינמן שליט"א דמי שקשה לו בכל פעם לכוון משהו אחר, מספיק שיכוון שרוצה שתתפרש ענייתו כמו הכוונה הראויה, וכמו בהפרשת מעשרות שמועיל לומר שההפרשה תחול כמו בנוסח שברשות:

אמנם יש כוונה אחרת מוכרחת, שכתב בה מרן הגרא"ל שליט"א שיש להזהר בה בענייתו, והיא "מעלת קידוש ה'" שבענייתו שכוונה זו לעיכובא וכתב שכל מצוה הנעשית ברבים (איש"ר קדושה) לימוד תורה וכד'. יש ענין קידוש ה' וכשאנו מכוון זאת בענייתו מפסיד מעלת קידוש ה', ומה שאמרו מצוות אינם צריכות כוונה זה על עצם המצווה אבל מעלת קידוש ה' שבמצוה בעי' כוונה!! וממשיך בדבריו "שראוי לעצור ולהתבונן להחדיר בתוכינו שאנו עוסקים במצוות קידוש ה' ואיך לא נבוש בהזניחנו מצוה כזאת שמזדמנת הרבה פעמים לפנינו ואנו לא מנצלים, והזוכה להכניס מחשבת טהרה אלו בליבו מתרומם להיות עבד נאמן לה' יתברך" ובפרט במצוה זו שכשמחזקת ועונה בקול גורר עמו רבים וכדברי הח"ח המפורסמים. (ימלא פי ההלתך עמ' מ"ז).

וזה תיקון גדול לחילול ה' שכידוע מתכפר רק ע"י קידוש ה': (דברי מרן שליט"א בריש ספר נוטרי אמן ח"ב ע"ש בהרחבה).

בדין אמן יתומה

הרב יעקב הירשמן

א. הב"י (סי' קכ"ד) מביא: **בפרק שלשה שאכלו** (ברכות מז.) **תנו רבנן אין עונין לא אמן חטופה ולא אמן קטופה ולא אמן יתומה. ואמרינן בירושלמי** (ברכות פ"ח ה"ח) **איזו היא אמן יתומה הוא דמיחייב לברכה ועני ולא ידע מה עני וכתבוהו הר"ף (לה.) והרא"ש (פ"ז סי' י"ז).**

והנה מה שהירושלמי מפרש כן אמן יתומה אינו מביא הירושלמי לזה שום הכרח, אלא בסתמא שכך נראה לו הפירוש, שאם אינו מחויב בהברכה ועני ולא ידע מה עני, אינו אמן יתומה. ופשוט. [ומשא"כ רבינו יונה שהב"י מביא בהמשך, שמוציא כן מכוח הכרח שלא יסתור הגמ' אהדדי].

ויש לשאול על הירושלמי, הלא היות ולא שמע הברכה בהכרח שאינו יוצא בה, א"כ ממילא כבר מותר לענות לו אמן, כמו ברכה בעלמא שלפי הירושלמי אם אינו מחויב בברכה לא הוי אמן יתומה, על אף שלא שמע.

והנה הביאה"ל מוסיף לחדש על דברי הירושלמי [בסי' קכ"ד סעיף ח' שכך מכריע שם המחבר] שלא רק כשלא שמע כל הברכה הוי אמן יתומה אלא פשוט דאפילו שמעה מתחלתה, כל שלא שמע בסופה. ועוד יותר מזה מחדש הביאה"ל: **והנה לפי מה שמבואר לקמן בסימן ר"ג סעיף ג', דהיא שהיא רוצה לצאת ביאזה ברכה צריך לשמוע אותה מתחלתה ועד סופה, לכאורה אם חסר משמוע אפילו רק תחלת הברכה לבד, שוב אין רשאי לענות אמן עליה.**

ומעלה הביאה"ל צד לשלול חידושו: **ואין לומר דמאי גריעותא בברכה זו מסתם ברכה דעלמא שאינו רוצה לצאת בה כלל דצריך לענות אמן עליה,** וצד זה הוא כמו ששאלנו לעיל על עיקר שיטת הירושלמי, והביאה"ל מפריך צד זה מיניה וביה: **אם כן אפילו לא שמעה כלל, דודאי אינו יוצא בה, נמי היא מותר וכמו שמוותר לענות בכה"ג אם לא נחית לצאת מהברכה. ואליבא דאמת מבאר הביאה"ל יסוד האיסור בזה: אלא על כרחך דכיון שהוא רוצה לצאת בה והוא עשה באופן שאינו יוצא בה, אסרו רבנן לענות אמן עליה, ומסיק הביאה"ל אם כן בכהאי גוונא שלא שמע תחלת הברכה לבד נמי ישנו ליסוד האיסור הזה וצריך עיון.**

ונראה דמה דמסיק הביאה"ל דצריך עיון, אינו על עיקר הגדר שביאר דכיון שהוא רוצה לצאת בה, ושמע הברכה באופן שאינו יוצא בה אסרו רבנן לענות אמן עליה, דזה ברור ופשוט, אלא הביאה"ל מסיק בצ"ע דאולי היות ושומע סוף הברכה כבר אינו בכלל אמן יתומה אף שלא יצא בהברכה.

ב. ומביא הב"י: **ורש"י פירש יתומה שלא שמע הברכה אלא ששמע שעונין אמן והא דאמרינן בהחליל (סוכה נא): שבאלכסנדריא של מצרים היו מניפין בסודרים כשהגיע עת לענות אמן אלמא לא שמעי וקא ענו הנהו מידע ידעי שעונין אחר ברכה ועל איזו ברכה הם עונים אלא שלא היו שומעים את הקול וכן תירצו התוספות בפרק שלשה שאכלו (מז.) ד"ה אמן] דבהחליל מיירי שהיו יודעים באיזה ברכה החזן עומד אמנם לא היו שומעים אותו אבל הכא מיירי שאינם יודעים כלל היכן החזן עומד ומתפלל ובאיזו ברכה הוא עומד אלא עונה אחר האחרים בלא שמיעה ובלא ידיעה וכן כתבו תלמידי הר"י יונה (לה.) דיבור הראשון) והרא"ש (שם).**

ג. הב"י מביא: **וכתבו עוד תלמידי הר"י יונה (שם) ונראה למורי לתרץ דהתם [בהחליל] מתוך כך היה מותר מפני שכבר התפללו כל אחד ואחד וכיון שלא היו עושים לחיוב שכבר יצאו ידי חובתם לא נחוש אם לא שמעו הברכה אלא כשמתכוין לצאת מחיוב בעניית אמן צריך שישמע הברכה וגם הרא"ש הזכיר תירוץ זה בתירוץ בתרא.**

והנה תי' זה סובר לדינא כמו הירושלמי שתלוי אם בא לצאת מאותה ברכה, רק שהירושלמי פירש כך עיקר הדין של אמן יתומה - בלא הכרח מהגמ' באלכסנדריא - משא"כ תי' של רבינו יונה מחלק ביניהם מצד הכרח הגמ' באלכסנדריא. ותי' זה של רבינו יונה הביאו הטור לדינא.

הטור (קכ"ד) מביא: **אבל מדברי רב כהן צדק משמע אפילו אם יצא כבר לא יענה אמן יתומה שכבר חיבין הציבור לשתוק ולשמוע כל ברכה וברכה מפי החזן ואחר כך יענו אמן כי העונה אמן ולא שמע הברכה הוא אמן יתומה והכי מסתבר טפי. וזה כמו רש"י ותוס', וכך מביא הרמ"א (סי' קכ"ד שם): ויש מחמירין דאפילו אינו מחויב באותה ברכה לא יענה אמן אם לא יודע באיזה ברכה קאי שליח ציבור דזה נמי מיקרי אמן יתומה [הגר"א ציין ע"ז רש"י ותוס', והבאה"ג ציין טור בשם רב כהן צדק, והיינו הך].**

ה. להירושלמי (וכן תי' הראשון של רבינו יונה) כל האיסור של אמן יתומה הוא רק כשלא לצאת מאותה ברכה ולא שמע הברכה וכך סובר המחבר. לרש"י אפילו כשאינו בא לצאת, אם לא שמע הברכה הוי אמן יתומה, אמנם אם יודע על איזה ברכה הוא עונה מותר ולא הוי אמן יתומה. וכך מביא הרמ"א דיש מחמירין.

אמן אחרי ויצמה פורקניה

הרב משה לוי

בס' פניני הגרי"ז (עמ' נב) הובא לגבי קדיש לפי נוסח ספרד, שאומרים ויצמה פורקניה ויקרב משיחיה, דנהג הגרי"ז שלא לענות אמן אחרי ויקריב משיחיה, והביא ראיה מהרמב"ם בסדר התפילות שבנוסחו מופיע ויצמה פורקניה, ומ"מ לא הזכירו בין המקומות שעונים אחריהם אמן, יעו"ש. וכן הביא ראיה זו הגר"מ פיינשטיין (אגרו"מ או"ח ח"ד סי' יד) שבאמצע פסוקי דזמרה אין לענות אמן אחרי ויקריב משיחיה לנוסח ספרד, כיון שאינו מדינא כדמוכח ברמב"ם הנ"ל. והנה דבר זה מסתבר מאוד בסברא, שהרי ויקרב משיחיה אינו סוף תפילה אלא הוא ממש באמצעה, שהמשך הוא בחייוכו, וז"א שהכל ענין אחד מבעלמא די ברא כרעותיה עד בעגלא בזמן קריב. ואם מפסיק כאן לומר אמן, נמצא ש"בחייוכו..." היא תפילה בפנ"ע ואין לזה שום משמעות.

אמנם יש לעיין לפי"ז מפני מה עונין אמן אחרי יתגדל ויתקדש שמייה רבא, דג"כ הוא באמצע התפילה קצת באיזה ענין או לחדש דבר כרעותיה. ובפרט למש"כ המשנ"ב (סי' נו סק"ב) דתיבות אלו קאי על יתגדל.

גדול העונה אמן

הרב מ. שינברגר

בגמ' ברכות גדול העונה אמן יותר מן המברך. ויש לפרש טעם שגדול העונה אמן שכיון שתכונת בני אדם שכל אחד נוטה לקבל דברי עצמו יותר מדברי אחרים (כגון שצריך להידחק קצת באיזה ענין או לחדש דבר כשהוא מפרש בדוחק קל בעיניו הדוחק יותר מכשישמע פירוש זה מאחר)

א"כ כדי שכשאחד יפרש דבר ושומעיו יקבלו דבריו לאמת, בהכרח צריך להיות דבר יותר פשוט, נמצא שכל העונה אמן מגלה שהברכה היא דבר מבורר ופשוט אצליו, ולא מספיק לזה מה שכל אחד מברך לעצמו.

מעלת אמירת אמן יש"ר

הרב מיכאל נתון

איתא בשבת (ק"ט) אמר ריב"ל כל העונה אמן יהא שמייה רבא מברך בכל כוחו קורעים לו גזר דינו וכו' רבי חייה בר אבא א"ר יוחנן אפילו יש בו שמץ של ע"ז מוחלים לו וכו'. אמר ריש לקיש כל העונה אמן בכל כוחו פותחין לו שערי גן עדן שנאמר "פתחו שערים ויבא גוי צדיק שומר אמונים" אל תקרי שומר אמונים אלא שאומרים אמן.

ונראה לבאר את המעלה המיוחדת שבאמירת "אמן יהא שמייה רבא" עד כדי שיש בכוחה לפעול קריעת גזר דין ומחילת עונות ואף פתיחת שערי ג"ע, מה שלא מצינו ברוב רובם של מצוות התורה ושל דברי סופרים.

דהנה איתא בברכות (ג.) במעשה דר' יוסי ואליהו הנביא כשכנס ר' יוסי לחורבה להתפלל ואליהו המתין לו על הפתח שאלו אליהו לר' יוסי בני מה קול שמעת בחורבה זו, וא"ל שמעתי בת קול שמנהמת כיונה ואומרת אוי לבנים שבעוונותיהם החרבתי את ביתי ושרפתי את היכלי והגליתים לבין האומות. ואמר לו אליהו חיך וחיך ראשך לא שעה זו בלבד אומרת כך אלא בכל יום ויום שלש פעמים אומרת כך ולא זו בלבד אלא בשעה שישראל כנסין לבתי כנסיות ולבתי מדרשות ועונין יהא שמייה הגדול מבורך הקב"ה מנענע ראשו ואומר אשרי המלך שמקלסין אותו בביתו כך. מה לו לאב שהגלה את בניו ואוי להם לבנים שגלו מעל שולחן אביהם.

והביאו התוס' שם את פירוש מחזור הויטרי שביאר שזו תפילה שאנו מתפללין שימלא שמו כדכתיב כי יד על כס י-ה, שאין שמו שלם וכסאו שלם עד שימחה זרעו של עמלק, ופירושו כך יהא שמ"יה שם י-ה רבא, כלומר שאנו מתפללין שיהא שמו גדול ושלם, ומבורך לעולם הוי תפילה אחרת כלומר ומבורך לעוה"ב. ועפי"ז י"ל דהעונה איש"ר בכל כוחו מגלה בכך דחפץ הוא בכל ליבו שתתגלה מלכות שמים בעולם ויהיה שמו יתב"ב וכסאו שלמים, וכידעו דעונותיו אשר עשה מעכבין זאת וודאי שמהרהר בתשובה ומקבל על עצמו שלא לעשותם עוד וא"כ הרי זה באותו רגע בעל תשובה גמור ורואי והגון הוא לכך שיהיו נמחלים עונותיו וגזר דינו נקרע כדאיתא ב"ר"ה (זו.) ד' דברים מקרעין גזר דינו של אדם צדקה צעקה שינוי שם ושינוי מעשה.

וגם אם עתיד לחזור לסורו מ"מ באותם רגעים אשר עונה איש"ר הרי הוא במדרגת צדיק כמו שאומר הנביא (ישעיה כ"ו) "פתחו שערים ויבא גוי צדיק שומר אמונים" ושנינו (ר"ה שם) דאין דנין את האדם אלא לפי מעשיו של אותה שעה שנאמר "כי שמע אלהים אל קול הנער באשר הוא שם".

וגם אי לא תימא הכי היינו שבשעת עניית אמן יהא שמייה רבא בכל כוחו לא יהרהר זה איש בתשובה על עונותיו שגורמים לאריכות הגלות, מ"מ כיוון שע"י עניית איש"ר גורם לבטל מכלל ישראל גזירות קשות כדאיתא בתוס' שבת (ק"ט) ב"ד"ה כל העונה, ע"כ מידה כנגד מידה קורעים לו את גזר דינו ומוחלין על עונותיו.

מלחמתה של תורה

בקושיית הרמ"מ כהן שליט"א בגליון שבועות (קצ"ב) על הא דאיתא בספרי (פר רא קמ) רבי שמעון אומר פסח וחג שאין עונת מלאכה עשה זה שבעה וזה שמונה. צרת שהיא עונת מלאכה אינה אלא יום אחד בלבד, מלמד שחם הכתוב על ממונם של ישראל. ויש להקשות מהא דאיתא בברכות (לה): אמר להו רבא לרבנן במטותא מינייכו ביומי ניסן וביומי תשרי לא תתחזו קמאי, כי היכי דלא תטרדו במזונייכו כולא שתא, והכא חזינן בספרי דאדרבה בניסן ותשרי אינה עונת מלאכה אלא רק בזמן העצרת.

ועוד העיר דרשב"י גופיה קאמר (בברכות שם) אפשר אפשר אדם חורש בשעת חרישה וכו' תורה מה תהא עליה, אלא בזמן שישראל עושין רצונו של מקום מלאכתן נעשית ע"י אחרים. והיאך קאמר ר"ש בספרי דהתורה קבעה יום עצרת לפי המלאכה, דנמצא שהוא לפי הזמן שאין עושים רצונו של מקום, דהרי בזמן שעושים רצונו של מקום, אין ביטול מלאכה גם אם עצרת היה שבעה ימים.

על הקושיא הראשונה שפסח וסוכות אינם עונת מלאכה, הוסיף הרב י. מ. שחור דכמו"כ יל"ה"ג גם מהא דאיתא בב"ק (ק"ג א'), אר"י לא יהיבנא וכו' וברש"י שם, וכן בסנהדרין (כו"ב ב'), אר"נ גבגב ניסן וכו'.

וציינו רבים שבעמק הנצי"ב שם עמד בכל זה ותיירץ דבבבל שאני מארץ ישראל, דבמקומו של רבא בבבבל היו זמן מלאכה, ורק באר"י זמן הקציר בשבועות ולא ביומי ניסן.

אכן העיר על כך הרב אי"ש יוזק ממה שנאמר במגילת רות "והמה באו בית לחם בתחילת קציר שעורים", ומבואר בתרגום שהיה בערב פסח, וא"כ תחילת עת הקציר היא בפסח. [וראה להלן בדברי הרב י. מ. שחור, יישוב על כך].

והרב יצחק לסיצין כתב דא"א ליישב (כנ"ל) דרבא איירי בבבבל והספרי בא"י, כי תוס' ב"ב כת. ד"ה כנס, הביאו מרבא גם למשנה המדברת בא"י.

ולעצם הקושיא ציינו שאי"ז סתירה להדיא, דהא רבא שדיבר אחרי שנאסרה מלאכה בפסח ובחג, על כרחך שדיבר על שאר ימי החודש, שהם עונת מלאכה, ואין הכרח שגם ימי הערל עונת מלאכה.

וכתב ליישב בס"ד, בהקדמ. א. דרש"י בברכות שם פי' יומי ניסן, ימי קציר. יומי תשרי דריכת הגחות והבדים. ובתוס' ב"ב כ"ח א' ד"ה כנס, פירשו שהבציר בתשרי, ועוד כתבו שלקטית התאנים היא בחצי ראשון של סיון. ב. בפ"ק דפאה תנן שפאה נוהגת בתבואה ובגפנים ובזיתים, שלקטיתן כאחד, ואינה נוהגת בתאנים לפי שאין ליקטתן כאחד. ובירושלמי (פאה פ"ב ה"ח) מבואר שכל יום מגיעה עונת כמה תאנים ללוקטן, ואם לא ילקטום מיד בשחרית, יתלעו. ולפי"ז מיושב היטב, דבתשרי וניסן שהם זמן בציר הענבים ומסיקת הזיתים וקציר התבואה, ונעשים בבת אחת, סגי בשאר ימי החודש, ואין הפסד ממון מאיסור מלאכה ברגלים. משא"כ בעצרת שחצי סיון הם ימי לקטית התאנים יום אחר יום, אם ייאסר במלאכה יותר מיום אחד, ייפסדו התאנים שתיגיע עונת לקטיתן באותם ימים.

אמנם הוסיף הרב י. מ. שחור דמ"מ יל"ה"ק עוד בדברי הספרי, דהלא בסיפא דהאי קרא דמייירי הספרי, כתיב נמי, "וחג האסף בצאת השנה באספק את מעשיך מן השדה", והיינו חג הסוכות, וא"כ למה נחשב שחיסך הכתוב בשמונת ימי החג. ואמנם עלה י"ל דעיקר האסוף הוא 'בצאת השנה' כלשינא דקרא, וא"כ חג הסוכות הוא ע"ש האסוף שנעשה מכבוד, וכ"כ הנצי"ב בבאורו שם, "שאין עונת מלאכה, בדפסח עדיין לא הגיע עת הקציר, וכבר הכל זרוע ועומד בקמות, ובסוכות כבר נתאסף בגורן".

אלא דאכתי יל"ה"ק לגבי פסח, דאמנם שבועות הוא עת תחילת קציר 'חטים' אבל הלא גם בפסח הוא עת תחילת קציר 'שעורים', והיינו מט"ז ניסן, דלכן הוא זמן קרבן העומר. והיה נ"ל לומר דקציר שעורים' כיון דעיקרו למאכל בהמה, אין בו ביטול מלאכה כ"כ אם יהא נדחה עיקר הקציר לאחר הפסח, שלא היו טרודין בו כולי האי, משא"כ קציר חטים חס הכתוב על ישראל, מפני שהוא למאכל האדם, והיו טרודין בו יותר בנפשם. וקצת סמך לזה

מלחמתה של תורה

הי נראה מהך גמ' גופא בקו ה"ל, דלכאו' מבואר להדיא בגמ' דהיו טרודין בקציר בימי ניסן, אע"כ לומר דהתם היינו לבני בבל, וא"כ היינו דמייירי בקציר חטים דוקא, דבזה גופא מחלק בין בני א"י לבלב, דאצל בני בבל היה בניסן, ולבני א"י בסיון, וא"כ איכא למידיק מיהא, דלא היו טרודין גם בקציר שעורים, דעל עת קציר שעורים לא מיצנו שהיה רבא פוטרן מלבוא אצלו. ואמנם יש לדחות, דשמא היה בבבבל עת הקציר חטים ושעורים בשוה בניסן, אך מ"מ מיושב דלא מצינו שהיה פוטרן רבא מלבוא אצלו בימי קציר שעורים כשלעצמן.

בקושיא השניה מדברי רשב"י עצמו שבזמן שעושין רצונו של מקום מלאכתן נעשית ע"י אחרים, כתב הרב יצחק לסיצין עפ"י התוס' בברכות שם ד"ה כאן בזמן, ומרש"א שם, דבאמת ואספת דגנך אמור על כששמוע תשמעו וגו', ולא ברשעים, רק שאינם צדיקים גמורים - חסידים העושים 'רצונו' גם מה שלא צויה. וא"כ אי"ז קושיא.

וכן ציין הרב אהרן שמואל סולברג שכך הק' המרכבת המשנה בפ"י תולדות אדם, ותי"ב תירוצים: א. לשיטת התוס' שם שהפס' ואספת דגנך מייירי בצדיקים שאינם גמורים אפשר לצדיקים חיסך הכתוב. ב. אפ"ל דכשעושים רצונו מובטחים ועמדו זרים היינו עבדים הקנויים להם והרי הכא בכלל וינפש בן אמתך, ועוד ציינו לספרי דבי רב שם. ועוד תירץ הרב יצחק לסיצין דמש"א רשב"י מלאכתן נעשית ע"י 'אחרים', יש לפרש ע"י עבדים המחוייבים במצוות כאשה, ואסורים במלאכה ברגל.

והרב י. מ. שחור דחה הקושיא מעיקרא, דמה תימה יש בזה שיהא הפסוק מיתוקם על אופן שאין עושין רצונו של מקום, והלא ר"ש גופיה מפרש כן קרא ד'ואספת דגנך' על זמן שאין עושין רצונו ש"מ, וודאי א"א שיקבע הכתוב מתחילה ז' או ח' ימים מועד על אופן שעושין רצונו ש"מ דוקא, ואדרבה י"ל דזה עיקר דיוקא דר"ש בספרי, ולשיטתו אציל, דלמה לא קבע הכתוב החג לפי אופן דעושין רצונו שיהא ח' ימים, אע"כ דחיסך הכתוב לישאלא.

ונראה עוד, דהאי ר"ש הוא גם לשיטתו בזבחים (ו' ב'), "ר' שמעון אומר, כבשי עצרת למה הן באין, כבשי עצרת שלמים ניהו, אלא שעירי עצרת למה הן באין, על טומאת מקדש וקדשיו, נזק דמו של ראשון, שני למה קרב, על טומאה שאירעה בין זה לזה, אמור מעתה ראויין היו ישראל להקריב קרבנותיהן בכל עת ובכל שעה, אלא שחיסך הכתוב", הרי דאע"פ שמן הדין שביבאו יותר קרבנות, והיינו על ענין שאין עושין רצונו, דיש לחוש כל שעה דעוברים על טומאת מקדש וקדשיו, מ"מ הא גופא מוכח, דחיסך הכתוב לישאלא אף על אופן דאין עושין רצונו כ"כ.

וצ"ל ביסוד הדבר, משום דבאמת לא מייירי בענין ש'עוברין' ממש על רצונו ח"ו, רק ש'אין עושין' רצונו ש"מ, ויש הפרש רב בלשון זה, ד'עוברין' משמע בשאט נפש, או עכ"פ שגוג אבל בעבירה ממש, ועוברין הוא כלשון איסור לאו, אבל אין עושין משמע רק כעין ביטול עשה. ותדע, דהלא קרא ד'ואספת דגנך' כתיב בפי' והי' אם שמוע, שהו בענין שעושין רצונו, ורק דקדק ר"ש שאין עושין לפי דרגתם שישמוע מבחטם בה' עדי כדי שתעשה מלאכתן ע"י אחרים.

והנה לכאו' האי ר"ש הוא גם לשיטתו ושיטת ר"א בריה בהאי עובדא דכד נפקו ממערתא, כדאי' בשבת ל"ג ב'; "נפקו, חזו אינשי דקא כרבי זורעי, אמר, מניחין חיי עולם ועוסקין בחיי שעה" ופרש"י, "ועוסקין בחיי שעה, דאפשר על ידי נכרים, והקב"ה שחלק מזון וריוח לעושי רצונו.

ועי"פ זה הי' אפש"ל עוד ע"ד החידוד, דהנה איתא שם בגמ', דלבתר הכי "כל היכא דהוה מחי רבי אלעזר הוה מסי רבי שמעון, אמר לו, בני, די לעולם אני ואתה", ופרש"י "די לעולם, בעוסי תורה אני ואתה", א"כ י"ל, דאפשר דברי ר"ש בברכות ה"ל, היינו מקמיה דהדר ביה ר"ש הכא לומר דדי לעולם וכו', ולהכי קרי ליה 'זמן שאין עושין רצונו של מקום', והא דספרי היינו לבתר דמסיק דדי לעולם וכו', וא"כ שפיר מיתוקם הכתוב אזמן שעושין רצונו של מקום גם לשיטת ר"ש, דס"ל דדי לעולם וכו'. וצ"ע בסדר הדברים הי קדים.

« המושך מעמ' 1 :

הזכרת השם, וממילא לא היה כאן הפסק בין פסוק לפסוק, אבל שיטת הרא"ש במס' תמיד (פ"ז מ"ב) שלא אמרו בשכמל"ו כלל בברכת כהנים, וגם ברמב"ם פ"ד מתפילה הזכיר רק שהעם עונים על ברכת כהנים שבמקדש ברוך ה' אלוקי ישראל מן העולם ועד העולם. ומבואר דלא דמי לכלל ברכה רגילה שהעם עונים בשכמל"ו. ולכאורה הטעם בזה הוא כמו שנתבאר לעיל דברכת כהנים איננה ברכה להשי"ת אלא שהכהנים מברכים את העם שהשי"ת יברכם ישמרם וכו', ולכן לא מתאים ע"ז בשכמל"ו. וגם בשיטת התוס' שכל עונים בשכמל"ו מ"מ אי"ז כמו כל ברכה, אלא שתיכף ששמעו שם השם ענו בשכמל"ו, וזה הרי מצינו בכל הזכרת שם שמים במקדש, וכמוש"כ הרמב"ם בהל' יוה"כ פ"ב ה"ז שכששומעים את הזכרת השם ע"י הכה"ג עונים בשכמל"ו.

אם היו תחניה בעלמא

אך היה מקום לדון להתיר לענות אמן על ברכת כהנים עכ"פ באלוקי נצור, אף שגם שם דיני ההפסקה הם כמו באמצע ק"ש (ויעו' הפרטים בס"י קכ"ב). מ"מ אמן זה שאני, שהרי מותר להוסיף שם תחנונים כמה שרוצה, וא"כ אמן זה שהוא ג"כ בקשה לא גרע משאר תחנונים.

אמנם באמת אין נראה כן, דא"כ גם בשומע תפילה יהיה מותר לענות אמן דברכת כהנים, ושאר אמנים שהם תחינה, וזה לא נשמע מעולם, וע"כ דכשהוא מדבר עם המלך אף שיכול להוסיף בקשות מ"מ ל"ש שייקבש באופן של אמן על ברכת חבירו, דאמן זה אינו יכול לההפך לחלק מהתפילה משא"כ תחינה שמוסיף בעצמו.

וגם על טעם זה יש להעיר, דנהי דגוף הדבר שברכת כהנים הוא דבר שבקדושה כן הוא לרוב הראשונים, וכן כ' בפשיטות הבה"ל בס"י קכ"ח, (ודלא כהרשב"א והר"ן במגילה דף כ"ג שכתבו טעמים אחרים למה צריך עשרה). מ"מ לכאורה לגבי הפסקה באמצע ק"ש וברכותיה אי"ז מספיק, דהרי הא דמפסיקין בק"ש וברכותיה לאשי"ו ושאר דבר שבקדושה כתבו הרא"ש ועוד ראשונים שהוא משום דאם לכבוד חבירו מפסיק מפני היראה או הכבוד, כ"ש שיש להפסיק לכבוד שמים. ומובא בטור וב"י בס"י ס"ו, וא"כ לפ"ז יש לדון טובא באמן דברכת כהנים דלכאורה נראה דאין כאן "כבוד שמים" אלא בקשה ותחנה שתתקים בנו הברכה שבירכו הכהנים. ואדרבא מהגר"ז יש ראה למהלך זה, שכתב שמונת לברך על ברכים באמצע ק"ש, עי"ש. ומבני דאין הטעם תלוי דוקא בדבר שבקדושה אלא סגי במה שמפסיק לכבוד שמים והיא מצוה עוברת. וממילא דאמן דברכת כהנים שאין מצינו כבוד שמים לכאורה אלא בקשת צרכינו, א"כ יהיה אסור לענות, אפילו אם הוא דבר שבקדושה.

והנה במתני' סוטה לז: איתא כך, ברכת כהנים כיצד, במדינה אומר אותה שלש ברכות ובמקדש ברכה אחת, ובגמ' שם, וכל כך למה [שבמקדש אומר את שלשתן בברכה א' רש"י] לפי שאין עונין אמן במקדש. ובמהלך הסוגיא שם מבואר שבמקדש היו עונים בשכמל"ו במקום אמן, ולכן אין מה לענות בין ברכה לברכה. והקשו התוס' שם הרי אמרו בשכמל"ו וא"כ שפיר יש כאן הפסק בין פסוק לפסוק, ותירצו דאמרו את הבשכמל"ו תיכף לאחר

מלחמתה של תורה

בקושיא (בגליון ק"צ) ממורנו המרא דאתרא שברמב"ן פר' בהר (כ"ה,ז) כ' דדין ביעור פירות שביעית הוא שצריך לבער הפירות מרשותו ולהפקירם לכל, אבל אין ענין ביעור פירות שביעית ענין של כילוי ואיבוד הפירות מן העולם, והביא הרמב"ן דוגמא לכך מהפס' ברי תבא לגבי ביעור מעשרות, 'ביערת הקודש מן הבית'; ז"א דס"ל שכונת התורה בלשון ביעור הוא להוציא הדבר מן הבית דהיינו הוצאה מרשותו (ולא מן העולם) ואילו בחי' הרמב"ן יבמות ע"ג כ' הרמב"ן לגבי ביעור מעשרות "וחייבים בביעור פירוש לבערו מן העולם כגון ביעור חמץ".

ובגליון הקודם (קצ"ב) הובאו כמה תירוצים (עם תשובתם בצידם), וכן יישובו של המקשה כהמשך לאחד התירוצים, יעו"ש.

כתב על כך הרב מחם הבלין דבמה שתיירץ המרא דאתרא שליט"א שיש כאן ב' פרשיות נפרדות של מצוות ביעור, והוכיח כן מלשון רש"י בפרשת ראה (יד,ח). צ"ע מהמשך דברי רש"י שם (דברים יד,כט) שכתב להדיא וזה לשונו, ואתה מוליך לירושלים וכו' ומתודה בערתי הקודש מן הבית, כמו שמפורש בכי תכלה לעשר בפרשת כי תבוא (שם כו יב,ג וברש"י). ומבואר להדיא ברש"י דבב' המקומות הנ"ל שהוזכר מצוות ביעור, מצוה אחת הם להעלות לירושלים ולאכול שם. ויעו"ש עוד ברש"י בפרשת כי תבוא (כויב) שהביא את הפסוק בפרשת ראה הנ"ל, וכתב שם רש"י שזמנו בעיו"ט ראשון דפסח של שנה רביעית, ופשוט אם כן דתרויהו ענין אחד וזמן אחד הם, וכמ"ש רש"י שם. (אלא דבפרשת כי תבוא נוסף גם מצות הידוי (מלבד מצות הביעור) שזמנה בעיו"ט אחרון, וכמבואר בסוף מסכת מע"ש (ויעו"ש בשתי חכמים שם פרק כו הערה ק) אמנם אף ביו"ד עצמו מתודה על מצות הביעור שזמנה מתחיל מעיו"ט ראשון של פסח).

ובמה שכתב שם המרא דאתרא שליט"א עוד, דבפרשה הראשונה הנ"ל, מקיים את המצוה בהעלתו לירושלים, או בהוצאתו מרשותו. לענ"ד נראה דחידוש הוא לומר שבהוצאה מרשותו והפקרתו מקיים את מצות הביעור במעשר שני לדעת הרמב"ן (ובפרט בדעת רש"י שכתב שם גם לחדש כן, בפשוטו אין נראה כן, וכנה"ל בכל לשונות רש"י). וביותר דמסתבר גם, דא"כ הרמב"ן לא היה שותק בזה לרש"י בפרשת ראה וכי תבוא, ששם הוא יסוד המצוה דביעור מעשר שני, ונזכר בזה הרמב"ן רק בפרשת בהר שאין זה מקומו, וגם שם כתב כן הרמב"ן רק ברמיזה בעלמא.

והשיב המרא דאתרא:

ראיתי את דבריו המחכימים של הרב מנחם הבלין שליט"א, ולשם השלמת הבנת הענין יש להוסיף מש"כ רש"י בר"ה ה, לפרש הא דאמר ר' בגמ' שם דמעשר אינו נפסל משנה לחברתה דילפי' לה מדכתיב "מקצה שלש שנים וגו' אם שהה מעשרותיו שנה ראשונה ושניה", מבואר ברש"י דפרשת מקצה שלש שנים לא באה ללמד דין ביעור אלא באה ללמד על עצם החובה להשלים חיובי הפרשת ונתינת תרו"מ, שבנוסף לדין 'בל תאחר' דג' רגלים שנאמר במעשרות כמבואר בגמ' שם דף ד, תננה התורה זמן נוסף עד פסח של שנה רביעית [ויעו"ש בתוס' שם ד"ה ומעשרות ובשאר הראשונים מש"כ לבאר הנ"מ בין ב' הזמנים], ולכן לא הוזכר בתורה ענין ביעור בפרשת 'מקצה שלוש שנים', אלא שרש"י ב'פ' ראה מביא את המשך הענין שנלמד מפ' כי תבוא, שלאחר שמסיים חובותיו 'מקצה שלוש שנים' דהיינו שהשלים את הפרשת המעשרות והוצאתם כאו"א כדינו, נאמר אז דין לבער את מה שנשאר בידו כשהוא מצטרף לנתינת התרו"מ כאו"א כדינו, ולהתודות, והדין ביעור וידו ללמד מפרשת 'כי תכלה לעשר' וגו', ושם פרש"י "כשתגמור מעשרות של שנה השלישית קבע זמן הביעור והידוי בער"פ של שנה רביעית שנא' 'מקצה שלוש שנים תוציא וגו'" וכו', כונתו לבאר דהא דקיי"ל דכי תכלה לעשר היינו ער"פ של שנה רביעית דבר זה נלמד מפרשת 'מקצה שלש שנים' והאריך בדרש זה להוכיח שכונת התורה לפסח של השנה הרביעית, והקשר בין הפרשיות הוא דכשיקיים הדינים שנתחייב בהם ב'פ' 'מקצה שלוש שנים' אז חל עליו מצות ביעור על מה שנשאר בביתו, וכשמשלים את חיובו מתודה, וזממ"כ רש"י בסו"ד "וכל מי ששהה מעשרותיו הצריכו הכתוב לבערו מן הבית".

מה שהעיר על מש"כ דבהוצאת המע"ש או הביכורים מרשותו קודם זמן הביעור מתקיים שפיר הדין ביעור, אין הכוונה באופן שיכול להעלות המע"ש לירושלים ולאוכלם שם דבמקרה כזה אם הוציאם מרשותו עשה שלא כדין, דלמה לא העלם לירושלים, אולם כשיודע כבר מעתה שלא יהי' בידו להעלות הפירות לירושלים בזמן הביעור כגון שהי' בספינה והפירות עמו, או שיצא מביתו לדרך רחוקה ויודע שלא יהי' סיפק בידו לחזור קודם זמן הביעור ולהעלות הפירות לירושלים, ומוציא המע"ש מרשותו כבר אז קודם זמן הביעור י"ל דשפיר י"ח ויכול להתודות ולומר 'ביערת הקודש מן הבית', אבל אם הגיע הפסח ועדיין הפירות ברשותו אז אינו י"ח אלא בביעור מן העולם כמו שמצינו לגבי חמץ משהגיע זמן הביעור וכמ"ש, כ' אלא שצדק בהערותו שלא מצינו מקור בפוסקים לסברא זו, אך יתכן שהי' זה אצלם כדבר פשוט דמה לי אם הוציא מרשותו מה לי אם ביערם מן העולם שהרי יכול לומר ביערתי הקודש מן הבית אע"פ שלא נתקיים דינם להעלותם לירושלים (אם לא כשי' החזו"א) אלא דהדין ביעור הוא דאם השהה פירותיו עד הזמן האחרון, חל על הפירות עצמם חובת ביעור ולכן לא די במה שמוציאן מרשותו אלא צריך לבערן מן העולם, וצ"ע.

הערה בפרשה

צריך ביאור מדוע אין הפסק פרשה בין הציווי לפקוד את בני מררי לבין פקידת בני קהת, שנכללו בפרשה אחת.

ועוד צריך ביאור מדוע יש הפסק פרשה בין פקידת בני קהת לפקידת בני גרשון ומררי, ואילו בין פקידת בני גרשון לפקידת בני מררי אין הפסק פרשה.

הרב אהרן שמואל סולברג

תגובות לגליון שבועות

במש"כ הרב שמחה הולנדר שלימוד עיון היינו שצריך לחפש בכל המפרשים בשביל למצוא עוד ועוד מהלכים בסוגיא וכן לשבת ולחשוב הרבה זמן על סברא, ובזה מקיימים מצוות ושננתם. והרי מפורש בסנהדרין צ"ט: על הפסוק נפש עמל עמלה לו, הוא עמל במקום זה ותורתו עומלת לו במקום אחר, ופירש"י שהתורה מבקשת מאת קונה למסור לו טעמי תורה וסדריה, וכל כך למה, מפני שכפף פיהו על דברי תורה. ע"כ. וכל דברי חז"ל מלאים על זה שעמל התורה נקרא "כי אכף עליו פיהו - לעמל פה נברא" (סנהדרין צ"ט): ו"אם אדם משים עצמו את לחייו כאבן זו, שאינה נמחית - תלמודו מתקיים בידו", ופירש"י: "שלחייו אינן נלאין מלחזר על למודו וללמד לאחרים". (עירובין נד.). וכמוכן שיש עמל ריכוז השכל, וההתחזקות להתבונן בדברים תוך כדי עמל הפה, אה הוא העיקר וכמש"כ החזו"א באגרת ב' וז"ל: .. ולחזור על אתר כמה פעמים, ולדקדק בדברים שאין השכל נהנה מהם בתחילתו ואדברה מכבידים עליו, אבל העמל הזה הוא עמל התורה אשר כל סגולות התורה נאמרו על עמלה. ואמנם אחר העמל נפתח שער אורה חדש אשר השכל מתענג ללא קץ, ויש ליהרר מלהאריך בהסברת סברא, ולעומת זאת להאריך בגמ' בעיון הפשט ובירור מסקנותיו. ע"כ.

הרב ד. ברודרמן

רציתי להעיר על מה שכי' הרב דוד ברודרמן בענין ידיעת תורה שבכתב, שאם הבנתי נכון המשמעות היתה נגד דבר שכבר בכלל ישראל כמה דורות וכמו שאמר לי מרן הג"ר מיכל פיינשטיין שבכל ליטא התחילו ללמוד בגמ' לפני שגמרו מקרא ומשנה וכמו שאמר מרן הרב מבריסק שמסורת צריך לעבור מדור לדור ואם רואים שלא נהגו כמו הגר"א דרך הדורות מהגר"א עד היום סימן שכלל ישראל הכריעו לא לנהוג כמוהו ובפרט שכבר כי' תוס' קידושין ל. ד"ה לא צריכא בשם ר"ת שאנו סומכים אהא דאמרין בסנהדרין בבל בלולה במקרא במשנה ובגמ' דגמרת בכל בלול מכלם וכמו שפוסק הש"ך להל' למעשה בסי' רמ"ה אות ה' וז"ל מנהג ישראל תורה היא שהרי כי' תוס' קידושין הסמ"ג בשם ר"ח הגהמ"י הרי"ף בהגהת סמ"ק שאנן סומכין שש"ס בבלי בלול במקרא משנה ובגמ' ומשום הכי אינו חייב ללמוד עם בנו מקרא כיון שלומדים ש"ס. וכן אמר לי מרן הגר"ח קניבסקי שכבר כמה דורות לא לומדים בשיטת המהר"ל והגר"א ואין לנו לשנות מסורת כלל ישראל. עכ"ל. וזה חוץ מהנידון באחרונים אם בכלל אפשר ללמוד עם ילדים קטנים כל התנ"ך בגלל שלא מבינים מספיק טוב ויכולים לבוא לידי זלזול באבותיהם הקדושים וכמו דאיתא בגמ' בכורות כה: וכפירוש רש"י שם שיש למנוע בניהם מן ההגיון היינו לימוד מקרא וכמו שהאריכו בזה בעלי השקפה של הדור האחרון מרנן הגר"ח ש קרליץ והגר"י לים שציינו שבגלל המשכילים שנתפסו אל התנ"ך וחללו מקדושתו החליטו גדולי הדור למעט בלימוד תנ"ך עד שיגדלו ויתרגלו בתורה של בע"פ לדעת ערכה של תורה ומאמרי חז"ל ודרשותיהם כדי שיקבלו גישה נכונה ללימוד תורה שבכתב. [ע' ס' יוסף דעת ואחת שאלתי].

הרב שמחה הולנדר

תגובות נוספות בעז"ה בגליון הבא

קושיא

מבואר ברמב"ם בפ"ג מהל' חגיגה הל' ו', דמעמד הר סיני היה באימה ויראה וגילה ורעדה יעו"ש, ומקורו בגמ' יומא ד', דר' מתיא בן חרש אומר שהפרישה שנצטווה בה משה בעלותו להר להוריד הלוחות היתה כדי "להבדילו מבני אדם שתחול עליו אימה וכו' וישים לבבו ליכנס למחנה שכניה באימה" (לשון רש"י שם), וילפי לה מהפסוק 'עבדו את ה' ביראה וגילו ברעדה', ודרשי' ד"במקום גילה שם תהא רעדה", ופי' רש"י ז"ל, במקום גילה מתן תורה של לוחות דכתיב 'פקודי ה' ישרים משמחי לב' עכ"ל, הרי שמעמד הר סיני הי' בו ענין של גילה ורעדה.

וקשה למה לא מוזכר בתורה ענין אותה "גילה" ואדרבא התורה חוזרת כמה וכמה פעמים רק על היראה והחרדה שהי' שם, כדכתיב 'ויהי ביום השלישי וגו' ויהי קולות וברקים וגו' ויחרד כל העם וגו' (שמות י"ט, ט"ז), וכתיב 'וכל העם רואים את הקולות וגו' וירא העם וינועו ויעמדו מרחוק' (שמות כ', ט"ו), ובפסו' ט"ז שם, 'ויאמרו אל משה דבר אתה עמנו וגו' פן נמות', ובפ' ואתחנן 'כי יראתם מפני האש' וגו' (ה' ה') ושם פסו' כ"ב, 'ועתה למה נמות כי תאכלנו האש הגדולה הזאת' וגו', והלא מדברי הגמ' משמע שהעיקר הוא "הגילה", דדרשי' "במקום גילה שם תהא רעדה" משמע שבמקום שיש בו גילה צריך שתהא בו גם רעדה, ובתנ"י ברכות פ' אין עומדין כ' דטעם הדבר הוא "כדי שלא ימשך מתוך שמחה לתענוגי העולם וישכח עניני הבורא על כן צריך לערבב זע"ז" וכו', הרי שהיסוד הוא השמחה, אלא שצריך לערב בשמחה גם יראה, וא"כ העיקר חסר מן הספר וצ"ל.

הרב מב"ט

יברכך ה' בננים וישמרך מן המזיקים

צריך את השבוע הזה, לא הצליחו כלל, ומרן הישיש הקדוש לא הצליח להבין.

לתשומת לב: כל מאמרנו הנוכחי הוא רק על שבוע זה של בין הזמנים שבין פסח לר"ח אייר, שעל זה שמענו מפורש ממרן שליט"א שאינו מכין עבור מה צריך את בין הזמנים הזה. בימים עברו כשמלאכת החזרת כלי הפסח למקומם המסובד והוצאת כלי החסך היתה עבודה רבת, כמה ימים, ביום כללי של כל בני המשפחה, וגם הנסיעות ופרט מחו"ל היו כמה ימים, היה אולי אפשר למצוא איזה לימוד זמתי על השבוע הזה. אבל עתה נשתנו הזמנים וברוב הבתים כבר במוצאי שש"פ מטבח הפסח נסגר חגיגתי, וכל שאר הסיפורים מהר מאד באים על מקומם, ואז כל אותו השבוע נשאר נעור וריק עד שגדולי הדור שליט"א יצאו מגדרם וכתבו ספרו "ברחל בתך הקטנה" את חרדתם והתרתם המרובה להורים, שלא יהיו תמימים ולא ילכו שולל אחרי דברי החלקיקות של הבחורים שהם נוסעים לקברי צדיקים וכו' וכו'. אל תתן לבנך לנסוע לטיול, גם אם הוא אומר שכולם - כל החברים שלו נוסעים ונסעו לטיול זה. ואם נצרך, שיסעו ההורים ביחד עם ילדיהם!!!

אף אחד לא רוצה לצייר לעצמו איך השל"ה הק' מרעים עליו בקולו, לך מכאן, קודם תקיים מה שכתבתי וצווחתי ככרואי ואז יעזר שתגיד גם את התפלה שחברתי. צווחתי בדם לבי: "לא יפקד ולא יזכר שם בין הזמנים ויעקר מן העולם"!!! ויקיים בנו "שחחנו כימות נעיתנו" בב"א.

"וישמרך מן המזיקים"

מוגש ע"י:
ארגון "משוכב נתיבות"
מרכז להצלה רוחנית

"יברכך ה' בננים", "וישמרך מן המזיקים". המזיקים של אתמוול התגמדו לעומת המזיקים של היום, כמה שמירות צריך היום, כמה מזיקים יש היום, נורא נוראות ופחד פחדים. ועל כולם המזיקים הקטנטנים, בגודל קופסת גפרורים וכדו'. רבש"ע, רחמים!

בשבוע שעבר התפללו כולם את תפילת השל"ה הקדוש שמשנה לשנה הופכת לדרגה ראשונה בתפילת אבות על בנים. אבל כמה אומלל האדם שמתחנן בדמעות את תפילת השל"ה ובפרט אם נסע ובא לטבריה ליד קברו הק' ופתאום הוא שומע את השל"ה הק' עומד לידו ומרעים עליו בקולו: לך מפה, אל תבוא לכאן. אתה סתם מבלבל את הראש, תפסיק לבכות, תקיים מה שכתבתי ואמרתיו וחזרתיו ואמרתיו ואז יהיה לך טוב. אל תעשה הפוך ותבוא אחר כך לבכות. איזו חלחלה תאחז בנו לשמע חרצובות אש כאלה נוראות, על מה ולמה יצא הקצף!!! ובכן, אדונינו השל"ה הקדוש בספרו שני לוחות הברית במסכת שבועות פרק נר מצוה אחרי שכותב את עבודת הילה הקדוש של שבועות עם כל המעשה של מרן הבית יוסף כותב שם בסוף ס"ק י"ד וז"ל: [דבר זה] - לימוד התורה באופן הראוי כנ"ל שם] יהיה נוהג זמן **ובין הזמנים, ולא יזכר ולא יפקד שם בין הזמנים, ויעקר מן העולם.** אז תהיה תורתנו תורת ה' המיטמה. עכ"ל.

לפני כשלוש שנים בערב שבעי של פסח, הגיעו כמה ראשי ישיבות אל הישיב הקדוש רשכבה"ג מרן הגר"ש אלישיב שליט"א, וספרו לו מה קורה בטבריה בשבוע של בין הזמנים שבין פסח לר"ח אייר. כמה וכמה בחורים יקרים מתקלקלים בשבוע זה ע"י הנסיעה לטבריה או לצפון ושוכרים חדרים וכו' וכו'. ואז התבטא הגר"ש שליט"א בכאב, ביטוי נדיר וחד ביותר: למה צריך בכלל את השבוע הזה "בין הזמנים". וכמה שטרחו גדולי ראשי הישיבות וניסו את כוחם להסביר למה

ברגע האחרון!! לפני שיהיה מאוחר
ארגון משוכב נתיבות
מרכז להצלה רוחנית
052-7170412 057-3102045/8/9 052-7170396

קביעת חברותא
9141217
24 שעות ביממה

דרושים לחברותות:

נושא	מקום	שעה	טלפון
גמ' ברכות או מסדר מועד	לבו חפץ - שאגת אריה	כל היום	054-8476113
גמ' בעיני קל ומ"ב	מקום שקט	או אחה"צ	054-8480826
טור ב"י בעיני			052-7620656
גמרא	מרכז ק"ס/ברכפלד		052-7111349
פתוח	ברכפלד	10-12:30	057-3114475
גמרא או הלכה	היכל יצחק	או אחה"צ	054-7836000
ב"ק או קנין הלכה ה' שבת	נאות הפסגה		9741987
מסכת ברכות עמוד ליום	גבעה דרומית		052-7159950
פתוח	קרלין		052-7670381
עריכת ספר מוסר בשותפות	בית תפילה/גבעה דרומית		052-7628697
מפעל הש"ס 20 דף	עדיף קרלין		052-7670381
	נאות שמחה		052-7683616
	קמ"ח	5-6:30	052-7168565
	מרכז קרית ספר		052-7644586
גמרא מסדר מועד	חפציבה		054-8402217
הלכות סת"ם	כולל בית ישראל, הלל ושמיאי פינת ריה"נ	מ 6:00	054-8447661
משניות בעיני - הכנה לשיעור	אהל מנחם/זכור לאברהם	שעה	052-7617912
דף היומי	היכל יצחק	9-10:30	054-8477779
מפעל הש"ס 20 דף	ברכפלד		052-7683616
י"ד מסימן ק"צ	ברכפלד	7:30-9:30	9790958
הלכה	בטלפון	חצי שעה בין 9-10	054-8467088
טושי"ע הלכות סוכה	גבעה דרומית	שעה ורבע בין 9-10:30	9102757
פתוח		שעה מ 9	050-4114596
עדיף הלכה	בטלפון	חצי שעה	050-4190258
משניות נשמה, ארבע ליום	ברכפלד	9-10:30	8581524
זבחים			050-4116775

לתשומת לב: כל בקשה לחברותא מתפרסמת לתקופה מוגבלת, לאחר מכן, במידת הצורך יש לעדכן מחדש.

נושאי הגליונות הבאים

בהעלתך - שירת הלויים
שלח - ציצית
קרח - מעלין בקדש (ז,ג)
חוקת - באר מרים

ד"ת [עד 700 מילים] יתקבלו בצירוף שם מלא וטל' בדוא"ל: gal200@neto.bezeqint.net
או בתיבות "עומקא דפרשה":
בכניסה לאוצה"ס "בית יוסף" רח' שד"ח.
בג. הדרומית - ביהכ"נ משוכב נתיבות, נתיב"מ 90.
אין המערכת אחראית להחזיר כתבים או דיסקים.
ד"ת בדפים **בכת"י ברור** מתקבלים עד יום א' בלבד.
בדיסק ובמיייל יש להעביר עד יום ג' בלילה.

לקבלת הגליון בדוא"ל
בקביעות, בכל ערש"ק
יש לשלוח בקשה לכתובת:
gal200@neto.bezeqint.net

להנצחות ופרסום
בגליון:
052-7678393

לעילוי נשמות
הגאון רבי **יעקב ב"ר יוסף לב זצ"ל**
מגדולי מרביצי התורה בעירנו
ממעתיקי השמועה
ומרא דשמעתתא דסדר קדשים
נלב"ע י"ד סיון תשס"ו